

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Barbič

**Proces prilagajanja NATO spremenjenemu geopolitičnem okolju
po koncu hladne vojne**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Barbič

Mentor: red. prof. dr. Anton Bebler

**Proces prilagajanja NATO spremenjenemu geopolitičnem okolju
po koncu hladne vojne**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

*Za strokovno pomoč in vodenje pri izdelavi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem
mentorju red. prof. dr. Antonu Beblerju.*

Zahvaljujem se staršema, bratu, partnerju in Simoni za vso pomoč ter potrpežljivost.

Diplomsko delo pa posvečam staremu očetu. Dedi, hvala ti!

PROCES PRILAGAJANJA NATO SPREMENJENEMU GEOPOLITIČNEM OKOLJU PO KONCU HLADNE VOJNE

Po koncu obdobja hladne vojne je prišlo v mednarodnih odnosih na svetovni ravni do velikih sprememb. Padeč berlinskega zidu je predstavljal prvi korak k vzpostavitvi resnično svobodne Evrope, pomenil pa je tudi ponovno uveljavitev vloge zveze Nato ter drugih mednarodnih varnostnih organizacij. Velike spremembe po koncu bipolarnosti so zahtevale prilagajanje zavezništva na številnih področjih. Zveza Nato je sprejela nove naloge in cilje, ki temeljijo na zaščiti miru v Evropi, spodbujajo dialog in sodelovanje med članicami ter so usmerjeni na obvladovanje kriz in preprečevanje konfliktov. Za delovanje v novem geopolitičnem okolju je zavezništvo moralo preobraziti tudi svojo organizacijsko strukturo, ter oblikovati večnacionalne in večzvrstne namenske sile, ki se organizirajo na podlagi posamezne naloge. Od sredine devetdesetih let naprej je Nato prevzel tudi vlogo vodilne organizacije v več mirovnih operacijah. Po dogodkih 11. septembra pa je ena prednostnih nalog zveze boj proti terorizmu. Izrednega pomena pa je tudi širitev zavezništva po hladni vojni, ki prispeva in zagotavlja večjo stabilnost in varnost.

Ključne besede: NATO, HLADNA VOJNA.

THE PROCESS OF ADAPTION TO THE CHANGES IN THE NATO GEOPOLITICAL ENVIRONMENT AFTER THE END OF THE COLD WAR

At the end of the cold war major changes have appeared in international relations at a global level. The fall of the Berlin Wall was just the first step to the establishment of a really free Europe, but it also meant the reinforcement of NATO role nad other international security organizations. Major changes after the end of bipolarity have caused adjustment of alliances concerning different areas. NATO has accepted new duties and goals which are based on peace protection of Europe. Furthermore, they stimulate a dialogue and cooperation among member states as well as they are directed towards crisis management and conflict settlement. In order to operate in a new geopolitical environment the alliance has had to transform its organizational structure and formulate multinational and multilevel task forces which are organized on the basis of individual tasks. NATO has also taken over the role of the leading organization in more peacekeeping operations since mid-90s. One of its priority since September 11th has been the fight against terrorism. Another important feature is also the extension of alliance after the cold war because it contributes to better stability and security.

Key words: NATO, cold war.

KAZALO

1	UVOD	7
2	METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	8
2.1	Cilji naloge	8
2.2	Hipoteze	8
2.3	Metodologija	9
2.4	Temeljni koncepti in pojmi	9
2.4.1	Mednarodne varnostne strukture	9
2.4.2	Nastanek zveze NATO	10
2.4.3	Hladna vojna	11
2.5	Zgradba diplomskega dela	12
3	SPREMENJENO GEOPOLITIČNO OKOLJE PO KONCU HLADNE VOJNE	13
4	PRILAGAJANJE ZVEZE NATO SPREMENJENEMU GEOPOLITIČNEM OKOLJU PO KONCU HLADNE VOJNE	17
4.1	Vprašanje nadaljnjega obstoja zveze Nato po hladni vojni	17
4.2	Nova vloga zveze Nato	20
4.3	Spremembe strateškega okolja, v katerem deluje Nato in s tem povezane nove naloge in cilji zavezništva	21
4.4	Spremenjena organizacijska struktura zveze Nato	23
4.5	Oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete	26
4.6	Odnosi med zvezo Nato in EU	28
4.7	Koncept skupnih združenih namenskih sil	30
4.8	Vloga Nata v mirovnih operacijah	30
4.9	Sodelovanje z nekdanjimi članicami Varšavskega pakta	35
4.10	Boj proti terorizmu	38
4.11	Širitev zavezništva po hladni vojni	42
5	SKLEP	46
6	LITERATURA	49

SEZNAM KRATIC

ANČ	Akcijski načrt za članstvo
CJTF	Skupne združene namenske sile
DCP	Odbor za obrambno načrtovanje
DN	Društvo narodov (League of Nations)
EADRCC	Evroatlantski center za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah
EAPC	Svet evroatlantskega partnerstva
EU	Evropska unija (European Union)
ESDI	Evropska varnostna in obrambna identiteta
ISAF	Mednarodna varnostna podpora sila
KFOR	Sile za Kosovo (Kosovo Force)
MVO	Mednarodne varnostne organizacije
NAC	Severnoatlantski svet
NACC	Severnoatlantski svet za sodelovanje
NATO	Organizacija severnoatlantskega sporazuma (North Atlantic Treaty Organization)
NID	Najrazvitejše industrijske države
NPG	Skupina za jedrsko načrtovanje
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
RID	Razvite industrijske države
SND	Skupnost neodvisnih držav
VP	Varšavski pakt oz. Organizacija Varšavskega sporazuma
WEU	Zahodnoevropska unija (ZEU)
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 UVOD

S koncem obdobja bipolarnosti je prišlo do veliko pozitivnih premikov v mednarodnih odnosih na evropski in svetovni ravni. Padec berlinskega zidu je za članice zavezništva pomenil oblikovanje nove, resnično celovite in svobodne Evrope. Dvopolna delitev sveta je postala preteklost. Poleg pozitivnih gibanj na področju evropske varnosti, se pojavijo tudi nove vrste napetosti in novi viri ogrožanja varnosti. V postsocialističnih državah se pojavljajo varnostna vprašanja, povezana s preходом v demokratične družbene sisteme, novonastale države poskušajo najti svoje mesto na političnem prizorišču tudi z uporabo vojaške sile, vnovič se je okrepil boj za nova interesna območja, nevarnost predstavlja širjenje orožja za množično uničevanje, varnost pa še posebej ogrožata terorizem in organizirani kriminal. Prav zaradi slednjih ogrožanj se pojavi okrepljena vloga mednarodnih organizacij, med katerimi pa izstopa pomen zveze Nato. Zavezništvo je namreč edina mednarodna varnostna organizacija, ki ima vojaške zmogljivosti, zato ima izredno pomembno vlogo pri zagotavljanju varnosti.

S koncem hladne vojne in prenehanjem sovjetske grožnje zahodnim državam je bila nadaljnja usoda zveze Nato v rokah političnih in teoretičnih razprav. Zavezništvo je »preživel«, ker se je izkazalo za prilagodljivo in ker je že od nastanka imelo multiple cilje.

Da lahko zveza Nato opravlja svoje naloge in uresničuje zastavljene cilje, se je morala prilagoditi novemu, spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne.

V nalogi se natančneje osredotočam na vidike prilagajanja zveze Nato po hladni vojni. Opredeljujem novo vlogo zavezništva, nove naloge, cilje in nove varnostne izzive 21. stoletja. Posebno pozornost namenjam tudi boju proti terorizmu, ter širjenju članstva, ki je po mnenju Jelušičeve dokaz, da je Nato zmagovita mednarodna organizacija.

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Cilji naloge

V diplomski nalogi bom poskušala doseči naslednje cilje:

- predstaviti značilnosti mednarodnega okolja v obdobju hladne vojne in po njej,
- predstaviti temeljne značilnosti zveze Nato v obdobju hladne vojne in po njej,
- predstaviti proces prilagajanja Nata spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne,
- pojasniti vzroke za nadaljnji obstoj zveze po koncu hladne vojne; v nasprotju z Varšavskim paktom,
- opisati morebitne organizacijske spremembe v zvezi,
- predstaviti proces prilagajanja Nata spremenjenemu varnostnemu okolju po hladni vojni v okviru izvajanja mirovnih operacij in operacij kriznega menedžmenta, ter predstaviti temeljne dokumente zveze Nato, ki se navezujejo na delovanje zveze v mirovnih operacijah,
- poiskati povezavo med procesom širitve Nata v povezavi s procesom širitve EU.

2.2 Hipoteze

H1: Prilagoditev zveze Nato spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne je bila uspešna.

H2: Širitev zaveznitva je potekala predvsem v interesu starejših članic zveze.

H3: Nato kot organizacija je primeren za boj zoper terorizem.

2.3 Metodologija

Uporabljene metode v moji diplomski nalogi bodo najprej zbiranje podatkov. Iz vseh dostopnih virov (knjig, člankov, elektronskih virov) želim zajeti bistvene značilnosti zveze Nato in čim boljše predstaviti preobrazbo zavezništva ter prilaganje zveze spremenjenemu okolju po hladni vojni. S primarnimi viri (dokumenti in zakoni) se bom seznanila v začetku pisanja naloge in jih uporabila kot osnovo za navajanje procesa prilagajanja zveze Nato spremenjenemu delovanju po hladni vojni. V sami strukturi naloge bom uporabila analizo in interpretacijo sekundarnih virov (knjig, člankov, raziskovalnih poročil). Pozorna bom na pravilno selekcijo relevantnih virov, saj gre za področje, ki se hitro spreminja. V nalogi bom uporabila tudi konceptualno analizo, pri kateri bom s pomočjo virov razjasnila pomen določenih pojmov, ki so pomembni za razumevanje celotne naloge. V diplomski nalogi bom uporabila tudi del zgodovinsko – razvojne analize, s katero bom prikazala potek procesa prilagajanja zavezništva, predvsem širitve zveze Nato. Skozi celotno nalogo pa bom v teoretičnem delu uporabljala pretežno deskriptivno metodo raziskovanja, s pomočjo katere bom opisovala posamezne značilnosti.

2.4 Temeljni koncepti in pojmi

2.4.1 Mednarodne varnostne strukture

Hude izkušnje prve in druge svetovne vojne so pripeljale k ustanovitvi prvih stalnih meddržavnih varnostnih organizacij. Prva takšna organizacija je bila Društvo narodov, ustanovljena leta 1919, s sedežem v Ženevi (Švica). DN je prenehalo delovati 1939, na začetku druge svetovne vojne, njegovo zapuščino in sedež pa je prevzela OZN. Struktura Društva narodov je vplivala na ustroj OZN in drugih mednarodnih organizacij, ustanovljenih po letu 1945.

Mednarodne varnostne organizacije imajo različne nazive (zveza, unija, organizacija, liga itn.). Najbolj razvite MVO imajo naslednje lastnosti:

- ustanovno listino oziroma večstransko mednarodno pogodbo,
- status osebe mednarodnega prava,
- stalni sedež,
- redni proračun,
- stalno osebje,

- lastne ali izposojene vojaške oziroma policijske zmogljivosti.

V evroatlantskem prostoru obstojijo in delujejo naslednje MVO:

1. OZN (ang. OUN) – univerzalna mednarodna organizacija, ki poleg načel mirnega reševanja sporov in kolektivnih akcij pri ogrožanju in kršitvi mednarodnega miru in varnosti predpostavlja tudi vzvode za pacifikacijo morebitnega kriznega žarišča in vzpostavitev stanja, ki bi onemogočalo ponovni izbruh konfliktov.
2. OVSE (ang. OSCE) - organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, ki je začela kot mednarodni forum, katerega pogajalske dejavnosti so zajemale tudi področje mednarodne varnosti, danes pa organizacija z razpoznavno upravno strukturo, širokim članstvom in nekaterimi varnostnimi mehanizmi.
3. NATO – evroatlantska vojaško–politična zveza, ki svoje obrambno poslanstvo utemeljuje na pravnem načelu casus foederis (Grizold 1999, 36).
4. EU – Evropska unija sodeluje v številnih mirovnih prizadevanjih in preventivni diplomaciji.
5. SND – Skupnost neodvisnih držav.

2.4.2 Nastanek zveze NATO

Od leta 1945 do 1949 so bile zahodnoevropske države in njihove severnoameriške zaveznice zaradi velike potrebe po gospodarski obnovi zaskrbljene spričo ekspanzionistične politike in metod ZSSR. Po izpolnitvi obljube iz časa vojne o zmanjšanju svojih obrambnih zmogljivosti in demobilizaciji vojaških sil so bile zahodne vlade vedno bolj zaskrbljene, ko je postajalo jasno, da namerava sovjetsko vodstvo ohraniti polno moč svojih vojaških sil.

Med leti 1947 in 1949 je cela vrsta dramatičnih političnih dogodkov pripeljala položaj do vrhunca. Sem so sodile neposredne grožnje suverenosti Norveške, Grčije, Turčije in drugih zahodnoevropskih držav, državni udar junija 1948 na Češkoslovaškem ter blokada Berlina, ki se je začela aprila istega leta. Podpis Bruseljske pogodbe marca 1948 je bil odraz odločnosti petih zahodnoevropskih držav¹, da razvijejo skupni obrambni sistem in okrepijo medsebojne vezi tako, da se bodo lahko uprle ideološkimi, političnim in vojaškim grožnjam njihovi varnosti. Na pobudo ZDA so sledila pogajanja v Washingtonu z Združenimi državami in Kanado o oblikovanju enotnega severnoatlantskega zavezništva, ki bi temeljilo na varnostnih zagotovilih in medsebojnih obveznostih med Evropo in Severno Ameriko.

¹ Belgija, Francija, Luksemburg, Nizozemska in Združeno kraljestvo.

K sodelovanju v tem procesu so bile povabljene še Danska, Islandija, Norveška, Portugalska in nazadnje na predlog Francije tudi Italija.

Pogajanja so bila končana že v septembru 1948. Na podpis Washingtonske pogodbe aprila 1949, so morali počakati zaradi predsedniških volitev v ZDA. Z njo so vzpostavili skupni varnostni sistem, zasnovan na partnerstvu teh 12 držav. Leta 1952 sta k pogodbi pristopili Grčija in Turčija. Zvezna republika Nemčija se je zavezništvu pridružila leta 1955, leta 1982 pa je članica Nata postala tudi Španija. V letu 1999 so se v Nato včlanile še Češka, Madžarska in Poljska. (Priročnik o zvezi Nato 2001, 29-30)

Leta 2004 se je zveza NATO povečala še za sedem držav. Države pristopnice: Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Romunija, Slovaška in Slovenija. Leta 2009 pa sta se zavezništvu pridružili še Hrvaška in Albanija.

Slika 2.1: Zemljevid držav vojaške zveze NATO

Vir: Wikipedija (2009).

2.4.3 Hladna vojna

Mednarodna politika, razmerje sil in čas po drugi svetovni vojni, ki ga imenujemo »hladna vojna«, so bili nadaljevanje vojne z drugimi sredstvi. Po definiciji naj bi bila hladna vojna »stanje ne vojne ne miru«, katerega vsebina je neprestana politična, včasih tudi vojaška konfrontacija dveh povojnih velesil, ZDA in SZ ter njunih blokov. Kot zgodovinska kategorija pomeni hladna vojna razmerje med temeljnima in nasprotnima družbenopolitičnima, gospodarskima in vojaškima sistemoma v času, ko so tudi sicer nastajale velike spremembe v vsej mednarodni skupnosti. Hladna vojna je proces, ki je v različnih oblikah in z različno močjo trajal ves čas obstoja dveh blokov, torej do leta 1989 oziroma 1990.

V obdobju hladne vojne sta bila vloga in namen Nata jasno določena z grožnjo, ki so jo predstavljale Sovjetska zveza ter njene zaveznice iz Varšavskega pakta.

Vsa štiri desetletja hladne vojne je zavezništvo namreč uspešno zagotavljalo kolektivno obrambo in splošno varnost svojih članic in ohranjalo strateško ravnovesje v Evropi, obenem pa z izjemnim gospodarskim in tehnološkim razvojem počasi prevesilo tehtnico v razmerju moči na svojo stran (Vlada RS 2003a).

Konec obdobja hladne vojne sovpada s ključnimi dogodki: padcem Berlinskega zidu (novembra 1989) in združitvi Nemčij (1990) ter z razpustitvijo Varšavskega pakta in Sovjetske zveze (1991).

2.5 Zgradba diplomskega dela

Po uvodu diplomske naloge sledi opredelitev metodološko hipotetičnega okvirja, kjer so zapisani cilji naloge, hipoteze, uporabljene metode ter temeljni koncepti in pojmi. V tretjem poglavju so opredeljene glavne spremembe geopolitičnega okolja po koncu hladne vojne, ko je sovjetski imperij propadel in je dvopolna delitev sveta postala preteklost. Opisani so novi viri ogrožanja varnosti, spremembe na področju svetovne porabe financ za obrambne namene, predstavljeni so pomembni sporazumi, ki se neposredno nanašajo na evropsko varnost, opisana pa je tudi vse pomembnejša humanitarna razsežnost evropske varnosti. Četrto poglavje diplomskega dela opisuje prilagajanje zveze Nato spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne. Glavne prilagoditve zavezništva ter s tem povezane spremembe v zvezi so opisane v posameznih podpoglavjih:

- vprašanje nadaljnje obstoja zveze Nato po hladni vojni,
- nova vloga zveze Nato,
- nove naloge in cilji zavezništva,
- spremenjena organizacijska struktura zveze Nato,
- oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete,
- odnosi med zvezo Nato in EU,
- koncept skupnih združenih namenskih sil,
- vloga Nata v mirovnih operacijah,
- sodelovanje z nekdanjimi članicami Varšavskega pakta,
- boj proti terorizmu,
- širitev zavezništva po hladni vojni.

3 SPREMENJENO GEOPOLITIČNO OKOLJE PO KONCU HLADNE VOJNE

Konec hladne vojne naj bi napovedoval začetek konca ameriške hegemonije, kapitalizma kot zgodovinskega sistema, liberalizma kot prevladujoče ideologije kapitalističnega svetovnega sistema v obdobju 1789 -1989, oziroma celo začetek konca prevlade zahodnega sveta. Vendar je mednarodna skupnost še vedno v procesu preoblikovanja, zato o njeni končni podobi še ni mogoče govoriti, še posebej ne, če upoštevamo, da se je s koncem bipolarnosti zaključilo tudi obdobje stabilnosti (Kotnik-Dvojmoč 2002, 16).

Po koncu hladne vojne prihaja do pomembnih pozitivnih premikov v mednarodnih odnosih na svetovni ravni, še posebej v Evropi. Sovjetski imperij je propadel, meja, ki je delila Nemčijo in Evropo je izginila in tako je dvopolna delitev sveta postala preteklost (Grizold v Malešič 2002, 16-20).

Odprtje berlinskega zidu novembra 1989 je imelo veliko simbolično vrednosti, prav tako pa so države članice zaveznitva nanj gledale kot na del širšega procesa, ki vodi k oblikovanju resnično celovite in svobodne Evrope. Ta proces še zdaleč ni bil zaključen in se je moral soočiti s številnimi ovirami in negotovostmi, vendar pa je kljub temu prišlo do hitrega in dramatičnega napredka. V večini srednje- in vzhodnoevropskih držav so bile organizirane ali načrtovane svobodne volitve, represivne mejne postojanke so rušili in 3. oktobra 1990 pride do ponovne združitve obeh Nemčij (Priročnik o zvezi NATO 2001, 37).

Po koncu hladne vojne se v Zahodni Evropi uveljavljajo povezovalni tokovi, opazen je proces redefiniranja vloge OZN, Nata, Evropske unije (EU), Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) ter drugih mnogostranskih organizacij in institucij.

Poleg pozitivnih gibanj v evropski varnosti se po hladni vojni pojavljajo tudi nove vrste napetosti in novi viri ogrožanja varnosti:

- zahodnoevropske združevalne procese spremljajo mnoge neznanke in težave,
- v posocialističnih državah se pojavljajo družbenogospodarska, nacionalna, ekološka, varnostna in druga vprašanja, povezana s prehodom iz avtoritarnih v demokratične družbene sisteme,

- novonastale države na ozemljih nekdanjih Sovjetske zveze in Jugoslavije skušajo najti svoje mesto na političnem prizorišču, pri čemer si nekatere zelo pomagajo z vojaško silo,
- s pojavom novih gospodarskih velesil – združene Evrope in predvsem Nemčije ter Japonske – se je boj za nova interesna območja vnovič okrepil,
- širjenje orožja za množično uničevanje in tudi lahkega konvencionalnega orožja, ki je uporabljeno v oboroženih spopadih na lokalnih ravneh,
- kompleksno ogrožanje sodobne varnosti (terorizem, organizirani kriminal idr.).

Poleg politično-socialnih vidikov evropske varnosti so se ob koncu hladne vojne aktualizirale vsaj še tri njene razsežnosti, in sicer vojaška, ekonomska in humanitarna.

Po hladni vojni se pojavijo spremembe ekonomskega dejavnika, ki vpliva na politično-varnostne spremembe in trende v sodobnem svetu. Ekonomski dejavnik je med drugim tudi prispeval k zaključku hladne vojne.

Najpomembnejša globalna ekonomska trenda, ki odločilno vplivata na politično-varnostne razmere v sodobnem svetu, sta: (1) nova delitev ekonomske moči in (2) spremembe na področju svetovne porabe financ za obrambne namene.

Po HV geopolitični zemljevidi niso več v skladu z ekonomskimi. V ekonomskem smislu sta veliki poraženki HV tako Rusija kot ZDA, medtem ko so zmagovalke: Kitajska, Nemčija in Japonska. Prihaja do pojava hkratnega obstoja procesov ekonomskega povezovanja in političnega razhajanja med državami; državi obstajata v napetosti, konfliktu in vzajemnem razumevanju. Pojavljajo se napetosti v ekonomskih odnosih med razvitimi in nerazvitimi državami in tudi med razvitimi, še posebej med tremi središči ekonomske moči: ZDA, Japonsko – Kitajsko in EU. Institucionalni vidik nove delitve ekonomske moči pa se kaže v dejstvu, da danes ni več tako velike države, ki bi lahko bila popolnoma avtonomna v svoji ekonomski aktivnosti ali politiki; svetovna ekonomija je dejansko postala ne samo mednarodna, ampak celo nadnacionalna.

Po HV pa se vse bolj odražajo tudi spremembe na področju svetovne porabe financ za obrambne namene. Konec osemdesetih let je prvič po drugi svetovni vojni prisoten trend globalne demilitarizacije sveta. Na upadanje je najbolj vplivalo zmanjševanje obrambnih stroškov v državah bivše SZ in delno tudi v NID.

Razlogi:

- konec oboroževalne tekme glavnih strani HV,
- zmanjšanje možnosti vojaškega spopada globalnih razsežnosti,
- večja potreba investiranja v civilni sektor.

Vojaški stroški pa še vedno naraščajo v državah Bližnjega vzhoda in na JV Azije, kjer je še vedno prisotna težnja po velikih OS. V današnjih časih so stroški za vojaško obrambo največji v državah v razvoju, ki so v državljanski ali mednarodni vojni. Največ denarja za vojaško obrambo porabijo tiste države, ki si to najtežje privoščijo.

Po koncu HV se zmanjšujejo viri za obrambne proračune v RID, predvsem pa v NID. V razvitih industrijskih državah se soočajo s paradoksalno situacijo, ko je potrebno z vse bolj omejenimi finančnimi sredstvi opraviti več realnih nalog, glede na obdobje HV, ki pa praviloma niso povezane z odpravljanjem neposredne grožnje nacionalni varnosti. Vrsta varčevalnih ukrepov je sledila tudi v zvezi Nato, kjer so se obrambni stroški zmanjšali za 10%, v SZ pa kar za 38%. Na trend zmanjševanja deleža proračunskih sredstev, namenjenih za pokrivanje obrambnih potreb v RID, je vplivalo:

- konec HV,
- spremenjen nabor vitalnih nacionalnih interesov,
- vse večja ekonomska stagnacija,
- naraščanje stopnje brezposelnosti ter s tem potreba po večji socialni usmerjenosti države.

Po hladni vojni pride do izredno pomembnih sporazumov, ki se neposredno nanašajo na evropsko varnost: (1) CFE – Sporazum o konvencionalnih silah v Evropi, (2) START1 – Sporazum med SZ in ZDA o zmanjšanju in omejitvi strateškega ofenzivnega orožja, (3) START2 – Sporazum med ZDA in Rusko federacijo o nadaljnjem omejevanju in zmanjševanju strateškega ofenzivnega orožja, (4) CWC – Konvencija o prepovedi razvoja, proizvodnje, shranjevanja in uporabe kemičnega orožja, (5) Open Skies Treaty – Sporazum o prostem zračnem prometu. Kljub tem pozitivnim procesom se je vojaška razsežnost evropske varnosti v tem obdobju aktualizirala še zlasti v nevarnosti ponovnega oboroževanja, še posebej širjenja orožja za množično uničevanje ljudi in materialnih dobrin. Eden od temeljnih razlogov za to je prav dejstvo, da so mnogostranski nadzorni mehanizmi, s katerimi naj bi

mednarodna skupnost nadzirala širjenje jedrske oborožitve, bolj ali manj neučinkoviti predvsem zaradi različnih varnostnih interesov glavnih akterjev v mednarodnem sistemu.

Vse pomembnejša je tudi humanitarna razsežnost evropske varnosti. Priseljenci, begunci in iskalci zatočišča oblikujejo nove »umetne« manjšine. Ogrožanje varnosti se kaže v novem valu ksenofobije in rasizma. Nasilje med manjšinami je postalo način sproščanja protestov zaradi neuresničenih pričakovanj ljudi.

Do leta 2025 naj bi se število prebivalcev v državah tretjega sveta povečalo za 95%, kar pa pomeni vse večja migracijska gibanja. Le-ta so lahko resna grožnja regionalni in svetovni stabilnosti, predvsem v RID. Migracijski pritiski na države Zahodne Evrope se pojavljajo predvsem od konca osemdesetih naprej. Nemčija je med emigranti najbolj zaželeno državo v Zahodni Evropi.

Zagotavljanje miru in varnosti v Evropi temelji danes na treh glavnih elementih:

- krepitvi varnostnih institucij in ustrezni delitvi dela med njimi (OZN, Nato, EU, OVSE),
- razvoju politično-vojaškega sodelovanja med državami v obliki mreže dvo- in večstranskega varnostnega sporazumevanja,
- oblikovanju mehanizmov za preprečevanje sporov med državami ali znotraj njih, kar izhaja iz vrednot in izkušenj dosedanjega razvoja OVSE (Grizold v Malešič 2002, 16-20).

4 PRILAGAJANJE ZVEZE NATO SPREMENJENEMU GEOPOLITIČNEM OKOLJU PO KONCU HLADNE VOJNE

V svojem jedru je bil Nato vedno obrambnovojaško zavezništvo. Poleg tega pa je postal poglobitni forum za politično sodelovanje evropskih članic z ZDA. K temu so s časom dodelali še obrambnogospodarsko, obrambnotehnološko, zdravstveno, krizno, informacijsko, parlamentarno in celo omejeno kulturno sodelovanje. S to večnamenskostjo in prilagodljivostjo spremembam v okolju si v veliki meri lahko razložimo nadaljnji obstoj Nato po letu 1991, ko je brez izstreljenega naboja razpadel njegov dotedanji tekmečnik in nasprotnik.

V nasprotju z VP Nato ni bil orodje grobega vsiljevanja volje najmočnejše članice. Iz Nato ni izstopila nobena članica, število kandidatov je bilo vedno večje od pripravljenosti zavezništva za sprejem (Bebler 2007, 66).

4.1 Vprašanje nadaljnega obstoja zveze Nato po hladni vojni

Evropa po koncu hladne vojne oblikuje nov varnostni sistem, ki med drugim temelji na varnostnih organizacijah, kot so OZN, Nato, Zahodnoevropska zveza, EU, OVSE in Svet Evrope.

S tem ko se je končala hladna vojna in nekdanja Sovjetska zveza ni več pomenila grožnje zahodnim državam, je nadaljnja usoda Nata postala predmet političnih in teoretičnih razprav.

Po Morgenthau se Nato po osrednjem namenu ne razlikuje od tradicionalne alianse, čeprav ni njegov neposredni cilj vojaška krepitev članic. Vendar so drugi cilji Nata še: vzdrževanje ekonomske in politične stabilnosti med članicami, navezovanje tesnejših vezi med njimi nasploh ter prizadevanje za doseganje teh ciljev prek multinacionalne organizacije. Po svojih celovitih ciljih in tehnikah, ki jih pri tem uporablja, se Nato zares giblje onstran meja tradicionalne zveze v smer novega tipa funkcionalne organizacije. Nato je po svoji vsebini - kot splet vojaških, ekonomskih in finančnih politik držav članic - najambicioznejša od vseh novih funkcionalnih agencij, ki skušajo z novimi mednarodnimi postopki na specifičnih tehničnih področjih dosegati skupno korist (Vegič v Malešič 2002, 42).

Na splošno so skozi celotno obdobje obstoja Nata poudarjali tudi njegov pomen za odnose med zaveznici.

Nato-ve funkcije so bile pomembne za tri vrste odnosov:

- čezatlantske odnose,
- znotrajevropske odnose,
- odnose med Zahodom in SZ .

Nato je tako bil institucija, ki je zagotavljala ameriško politično in vojaško prisotnost v Evropi in ki je zmanjševala medsebojne bojzani med zaveznici, predvsem pa strah pred Nemčijo. Nato je zaradi teh značilnosti mogoče obravnavati kot mednarodno institucijo; te njegove značilnosti pa so tudi razlog za obstoj zveze po koncu hladne vojne.

Skozi celotno zgodovino Nata so imele pomembno vlogo tudi njegove institucionalne lastnosti, ki so v odnosih med zaveznici prispevale k zmanjševanju negativnih posledic mednarodne anarhičnosti in omogočale preseganje v realizmu poudarjenega načela samopomoči, po katerem mora vsak država skrbeti predvsem sama zase. Takšna narava Nata se je po hladni vojni izkazala za koristno tudi pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti na območjih zunaj meja zavezništva.

Po Vegiču se je Nato po hladni vojni ohranil, ne samo zaradi tega, ker že obstaja temveč zato, ker je njegova institucionalna oblika iz hladne vojne obsegala tudi posebne zmogljivosti za doseganje preglednosti, integracije in pogajanja med članicami in ker je zavezništvo razvilo splošne zmogljivosti, ki jih je mogoče uporabiti pri novih varnostnih nalogah. Čeprav je grožnja, zaradi katere je bil Nato oblikovan, odpravljena, se je po hladni vojni zavezništvo izkazalo za prilagodljivo, ker je v preteklosti imelo multiple cilje in je razvijalo zmogljivosti za njihovo doseganje.

Po Hellmannu in Wolfu preživetje zveze Nato omogoča tudi visoka stopnja njegove institucionalizacije. Zavezništvo bo bodisi še naprej obstajalo v sedanji obliki ali pa se bo s kooperativnimi dogovori med članicami prilagodilo novemu varnostnemu okolju. Podobno tudi po McCalli, po kateri je mogoče pričakovati, da ne bo prišlo do razpada zveze. Meni, da je Nato koristna struktura za reševanje novih vprašanj in za sodelovanje z državami nečlanicami ter da je mogoče pričakovati, da si bodo članice namesto opuščanja Nata prizadevale uporabiti obstoječe postopke in mehanizme za reševanje novih vprašanj (Vegič v Malešič 2002, 44-47).

Zaveznice naj bi po hladni vojni:

- pri reševanju novih vprašanj namesto uvajanja novih norm in postopkov uporabile tiste, ki že obstajajo v Nato,
- v potrebni meri prilagodile Nato, morebiti tudi z zmanjševanjem zmogljivosti, tako da bi se lahko ukvarjali z vprašanji, ki jim obstoječa struktura ni kos,
- pri doseganju ciljev obstoječega režima uporabile režim kot temelj za povezovanje z drugimi državnimi in nedržavnimi dejavniki.

Obstojnost Nata je dokaz, da so lahko mednarodne varnostne skupnosti pomemben dejavnik varnostnih odnosov. Nadaljnji obstoj Nata je mogoče pojasniti s trajnimi in institucionaliziranimi vzorci sodelovanja, obstojem skupnih norm in vrednot v organizaciji ter z nadaljevanjem vpliva skupnih demokratičnih identitet, na katerih temelji zavezništvo (Veglič v Malešič 2002, 49-50).

Odprava temeljne zunanje grožnje dejansko ni privedla do slabitve kohezivnosti Nata ali celo razpada zavezništva. Vendar z odpravo sovjetske grožnje niso bile odpravljene vse grožnje varnosti. Nadaljnji obstoj zavezništva je bil še vedno potreben zaradi:

- Nevarnosti ponovnega nastanka razmer, ki so obstajale pred drugo svetovno vojno. Lahko bi rekli, da je podobo sovražnika po koncu hladne vojne prevzela evropska lastna preteklost.
- Nato je koristen tudi za zagotavljanje drugih vidikov varnosti, ne le vojaškega.

Po Grizoldu pa je nadaljnji obstoj Nata odvisen predvsem od dveh ključnih dejavnikov: (1) prihodnjega sodelovanja med Evropo in Ameriko na področju varnosti in (2) jedra v okviru EU in Zahodnoevropske zveze ter ostalih, da oblikujejo skupno varnostno-obrambno politiko in okrepijo skupno obrambno strukturo.

Evropsko jedro je po vrhu EU v Helsinkih 1999 potrdilo pripravljenost za oblikovanje skupne, od Nata neodvisne, obrambne politike in strukture, ki bi lahko bila nova oblika evroatlantskega sodelovanja na področju varnosti. Tako bi bile evropske države enakovredne partnerke ZDA. Pri oblikovanju te evropske politike in strukture pa sodelujejo tudi ZDA, ki predstavljajo pomemben element stabilnosti in varnosti, obenem pa so ZDA poseben katalizator za evropske integracije na gospodarskem, kulturnem in političnem področju.

V izgradnjo nove varnostne arhitekture v Evropi pa je prav tako pomembno vpletena nestabilna, bivša sovjetska republika Rusija. Odnose med Zahodom in Rusijo lahko označimo kot pogojno mirne. Stabilizacija in ureditev odnosov bi bila mogoča v primeru notranjega preoblikovanja Rusije v demokratično državo in v primeru oblikovanja skupne, nedeljive in demokratične Evrope.

Zaradi novih izzivov in virov ogrožanja bo mednarodna skupnost morala biti zasnovana na načelih sodelovanja, mirnega reševanja sporov in medsebojne krepiteve večstranskih institucij. Sedanje varnostne razmere v Evropi odpirajo popolnoma nove možnosti za uveljavitev modela sodelovanja za zagotovitev varnosti v Evropi in svetu. Varnostni sistem v Evropi ima na voljo številne organizacije in institucije, ki lahko pripomorejo k vzpostavitvi novega skupnega in celovitega sistema varnosti v Evropi.

4.2 Nova vloga zveze Nato

Zveza Nato že na novo opredeljuje varnostne interese držav članic, dejavnike svoje krepitev in nove vloge. Na ravni Severnoatlantskega sveta – NAC² poskuša opredeliti skupne interese na političnem in vojaškem področju. Tako so na podlagi dela Severnoatlantskega sveta voditelji držav oziroma vlad držav članic zveze Nato na svojem srečanju na vrhu junija 1990 v Londonu in novembra 1991 v Rimu sprejeli dve deklaraciji, ki opredeljujeta novo vlogo zveze Nato v spremenjenih okoliščinah poblokovskega obdobja.

Na srečanju na vrhu zveze Nato v Londonu, julija 1990, so voditelji šestnajstih držav članic sprejeli glavne smernice preoblikovanja Zveze. Pomembnost deklaracije se izraža v njenem spoznanju po sodelovanju z nekdanjimi ideološkimi sovražniki – članicami nekdanjega Varšavskega sporazuma, ki jim ponudi možnost vzpostavitve stalnih diplomatskih odnosov z zvezo Nato. Deklaracija vsebuje spoznanje o spremenjeni politični podobi Evrope, ki zahteva nov pristop pri zagotavljanju varnosti. Londonska deklaracija prav tako vsebuje predlog o krepitevi sodelovanja med zvezo Nato in drugimi srednje- in vzhodnoevropskimi državami na različnih področjih dejavnosti in obenem nakazuje prestrukturiranje njenih vojaških sil.

² NAC – Severnoatlantski svet (The North Atlantic Council). Vse najpomembnejše odločitve sprejemajo v Nato na najvišji ravni delovanja Severnoatlantskega sveta; ravni državnih poglavarjev. NAC vedno predseduje Generalni sekretar Nato ali njegov namestnik, NAC je nadrejen vojaški strukturi (Grizold 1999, 72).

Londonska deklaracija pomeni prvi korak v doktrinarni transformaciji zveze Nato, saj so države članice v njej nedvoumno izrazile pripravljenost, da strukturo zavezništva prilagodijo novemu varnostnemu okolju ter da končajo obdobje skoraj polstoletne vojaške, politične, gospodarske in ideološke konfrontacije med kapitalističnim Zahodom in komunističnim vzhodom (Grizold 1999, 74).

Ko so se voditelji držav ali vlad ponovno srečali na vrhunskem zasedanju v Rimu, novembra 1991, se je zavezništvo že srečalo z vprašanjem smiselnosti nadaljnega obstoja, saj je julija 1991 Varšavski sporazum postal mednarodnopravno neobvezujoč za takratne države podpisnice.

Predstavniki držav članic zveze Nato so v deklaraciji zapisali, da si prizadevajo za vzpostavitev nove varnostne arhitekture v Evropi, v kateri bodo zveza Nato, KVSE, Evropska skupnost, ZEU in Svet Evrope dopolnjevali drug drugega.

Predsedniki držav ali vlad zavezništva poudarjajo, da je varnost Evrope neločljivo in usodno povezana z varnostjo Severne Amerike in se zavzemajo za nadaljnjo krepitev evropske varnostne identitete. Rimska deklaracija spodbuja procese demokratizacije in uvajanja tržnega gospodarstva v takratni SZ in v drugih državah v srednji in vzhodni Evropi. Voditelji držav članic zavezništva so se zavezali, da bodo nekdanjim nasprotnicam dali praktično pomoč, ki jim bo omogočila uspešno prebroditev težavnega prehoda (Grizold in Ferfila 2000, 224-225).

4.3 Spremembe strateškega okolja, v katerem deluje Nato in s tem povezane nove naloge in cilji zavezništva

Spremembe po koncu hladne vojne so zahtevale prilagajanje zveze Nato tudi na področju novih nalog in ciljev zavezništva. Novi strateški koncept zavezništva, sprejet na vrhunskem zasedanju Severnoatlantskega sveta novembra 1991 v Rimu, je temeljni dokument, na katerem temelji reforma obrambne doktrine zveze Nato.

Celotni koncept je zasnovan na treh temeljnih postavkah, ki izražajo velike spremembe v strateškem okolju, v katerem obstaja in deluje zveza Nato:

- Državam članicam ne grozi več množični in simultani napad držav članic VP. Še posebno v srednji Evropi se je tveganje bistveno zmanjšalo. Nove vrste groženj

varnosti pa so mnogovrstne in celovite ter predvsem težje predvidljive in obvladljive. Varnost držav članic bi lahko bila ogrožena v primeru nestabilnosti, ki bi nastala kot posledica resnih gospodarskih, družbenih in političnih težav.

- Še vedno je potrebno upoštevati sovjetsko vojaško moč, saj so sovjetske konvencionalne sile bistveno večje od sil katere koli evropske države.
- Države članice morajo ohraniti tako individualno kot tudi kolektivno obrambno sposobnost.

V skladu z novonastalim varnostnim položajem v Evropi pa zveza Nato stremi k novim ciljem in nalogam:

- Zaščita miru v Evropi. Že od ustanovitve zavezništva leta 1959 je le-to usmerjeno k vzpostavitvi in ohranitvi dolgotrajnega miru v Evropi, kar pa je možno doseči s političnimi in vojaškimi sredstvi. S propadom komunističnih sistemov so se bistveno povečale možnosti za doseg ciljev zavezništva s političnimi sredstvi. Države članice Nato bodo tako kot do sedaj spoštovale legitimne varnostne interese tretjih držav ter si prizadevale za miroljubno reševanje sporov med državami v skladu z načeli UL OZN.
- Dialog. S propadom bipolarnosti se je pojavila možnost za začetek dialoga med državami članicami zavezništva ter SZ in drugimi nekdanjimi komunističnimi državami.
- Sodelovanje. Države članice Nato se v skladu s Pariško listino o novi Evropi³ zavzemajo za okrepitev sodelovanja med evropskimi državami na varnostnem področju. Cilj sodelovanja je preprečevanje kriz, ki bi lahko ogrožale mir in stabilnost v Evropi. Če bi do krize prišlo pa Pariška listina o novi Evropi predpostavlja uporabo kriznega menedžmenta. Politika sodelovanja je izraz nedeljivosti varnosti v Evropi.
- Obvladovanje kriz in preprečevanje konfliktov. Sposobnost zveze Nato, da ohrani mir, bo v največji meri odvisna od učinkovitosti preventivne diplomacije in obvladovanja kriz. Uspešnost politike zavezništva bo odvisna od obstoja koherentnega pristopa, od ustreznih posvetovanj in učinkovitega procesa sprejemanja odločitev.

Novi strateški koncept zveze Nato se nanaša tudi na njegovo vojaško strukturo. Zaradi spremenjenega strateškega okolja po hladni vojni je potrebno zmanjšati obseg skupnih vojaških sil zavezništva in stopnjo bojne pripravljenosti ter odstranitev strjene obrambne linije v osrednji evropski regiji (Grizold 1999, 75).

Dopolnjen strateški koncept zveze Nato je bil sprejet na vrhunskem srečanju v Washingtonu 1999. Ta vsebuje usmeritve za razvoj podrobnih politik in vojaških načrtov ter predstavlja odraz sprememb, ki so se zgodile do leta 1999. Koncept vsebuje pristop zavezništva k varnosti v 21. stoletju, ki potrjuje pomen čezatlantske povezave in vzdrževanja vojaških zmogljivosti zavezništva. Koncept potrjuje, da je bistveni in trajni namen Nata varovati svobodo in varnost njegovih članic s političnimi in vojaškimi sredstvi.

Po dogodkih 11. septembra 2001 v New Yorku se je v praksi pokazalo nedelovanje zveze Nato kot homogene vojaške strukture kolektivne obrambe, saj so ZDA pri sklicevanju na 5. člen Severnoatlantske pogodbe sprva brezuspešno zahtevale podporo evropskih zveznikov (Kaj je Nato?).

4.4 Spremenjena organizacijska struktura zveze Nato

Konec hladne vojne je pomenil spremembo v organizacijski strukturi tako civilnega kot vojaškega dela strukture zavezništva. Največje razlike so vidne v zmanjšanem obsegu civilnih in vojaških odborov ter krčenju vojaških poveljstev Nata. Vendar pa se današnja struktura zveze Nato bistveno ne razlikuje od strukture iz obdobja hladne vojne.

Severnoatlantski svet (NAC) je najvišje telo za odločanje in posvetovanje v zvezi, ustanovljeno z UL Nata. Na srečanjih sestajajo stalni veleposlaniki držav članic, vsaj dvakrat letno pa se sestanejo tudi zunanji ministri. Kadar se odloča o zelo pomembnih vprašanjih se sestanejo predsedniki vlad. Odločitve NAC so izraz skupne volje in ne more priti do odločitev s preglasovanjem (Bebler 2007, 61). Svet³ tako predstavlja edinstven forum za široka posvetovanja med vladami članic o vseh vprašanjih, ki zadevajo njihovo varnost. Vse države članice imajo na zasedanjih sveta enako pravico do izražanja svojih stališč. Delo sveta pripravljajo podrejeni odbori, odgovorni za specifična področja.

Odbor za obrambno načrtovanje (DCP) je sestavljen iz stalnih predstavnikov, vsaj dvakrat na leto pa se sestane na ravni obrambnih ministrov. Ukvarja se z obrambnimi zadevami,

³ Svet je edini organ zavezništva, katerega pooblastila izrecno izhajajo iz Severnoatlantske pogodbe. Svet je bil v okviru pogodbe zadolžen, da vzpostavi dopolnilna telesa. Odtlej so bili oblikovani številni odbori in načrtovalne skupine, ki zagotavljajo podporo svetu ali pa prevzemajo odgovornost na specifičnih področjih, kot so obrambno načrtovanje, jedrsko načrtovanje in vojaške zadeve (Priročnik o zvezi Nato 2001, 147).

predvsem z načrtovanjem kolektivne obrambe. To je vodstvo vojaške oblasti Nata, za zadeve, ki niso vedno zadeve NAC, njegova pooblastila na skupnem obrambnem področju pa so včasih celo enaka, kot jih ima NAC.

Skupina za jedrsko načrtovanje (NPG) deluje na ravni obrambnih ministrov in se posvetuje o zadevah glede skupne jedrske obrambe zavezništva. Razprave Skupine za jedrsko načrtovanje zajemajo celo vrsto zadev jedrske politike, vključno z varnostjo, varovanjem in zmožnostjo preživetja jedrskega orožja, sistemi zvez in informacijskimi sistemi, vprašanji namestitve in širšimi vprašanji, kot je nadzor jedrske oborožitve in širjenje jedrskega orožja.

Skupina za jedrsko načrtovanje (NPG) deluje na ravni obrambnih ministrov in se posvetuje o zadevah glede skupne jedrske obrambe zavezništva. Razprave Skupine za jedrsko načrtovanje zajemajo celo vrsto zadev jedrske politike, vključno z varnostjo, varovanjem in zmožnostjo preživetja jedrskega orožja, sistemi zvez in informacijskimi sistemi, vprašanji namestitve in širšimi vprašanji, kot je nadzor jedrske oborožitve in širjenje jedrskega orožja.

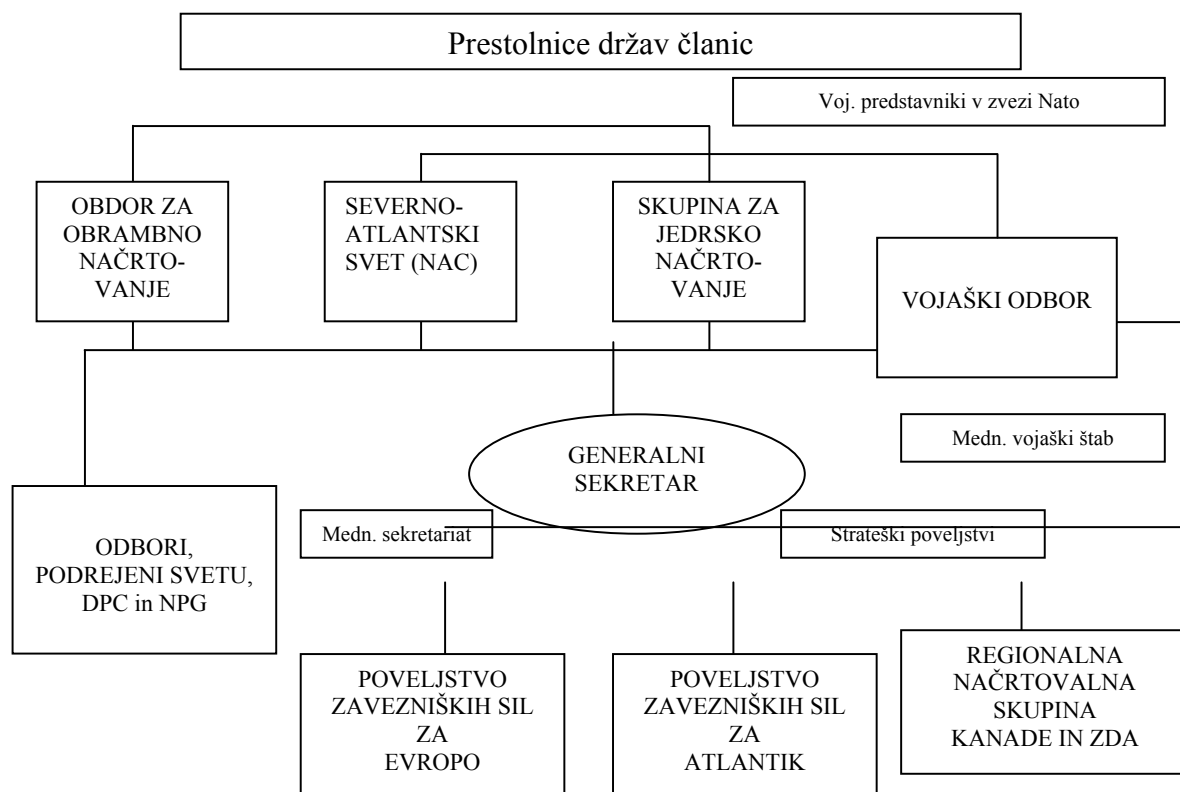
Generalni sekretar zveze je predsednik NAC, DPC, NPG ter še nekaterih drugih odborov. Skrbi za povezovanje in pospeševanje procesa posvetovanja med članicami in je glavni glasnik zavezništva v javnosti in v odnosih med vlada. Predlagati sme teme za razpravo in odločanje in ima pooblastila za posredovanje v primerih sporov med državami članicami. Mednarodni sekretariat pripravlja razprave in posvetovanja med članicami ter sprejema akcije za izvajanje odločitev. Služi NAC in njegovim delovnim skupinam.

Vojaški odbor je najvišja vojaška oblast v zvezi, podrejen politični oblasti NAC in DPC. Sestavljen je iz načelnikov štabov držav članic, predsedovanje odborov pa rotira letno po angleški abecedi. Predsednika Vojaškega odbora⁴ izberejo načelniki obrambnih štabov. Vojaški odbor je odgovoren za priporočila političnim oblastem glede ukrepov na obrambnem področju.

⁴ Predsednik Vojaškega odbora deluje izključno na mednarodni ravni, pristojnosti za delovanje pa mu daje Vojaški odbor. Predsednik Vojaškega odbora je hkrati tudi njegov glavni predstavnik, zaradi svoje funkcije pa ima tudi pomembno javno vlogo in je glavni vojaški predstavnik zavezništva pri stikih s tiskom in ostalimi mediji (Priročnik o zvezi Nato 2001, 239).

Mednarodni vojaški štab podpira delo odbora. Združena vojaška sestava zagotavlja organizacijski okvir za obrambo ozemlja držav članic in osnovo za skupne vaje oboroženih sil in sodelovanje na različnih področjih (komunikacije, zračna obramba, idr). Vključuje mrežo vojaških poveljstev. Skupščina zveze Nato je medparlamentarna organizacija, neodvisna od Nato in je člen, ki povezuje nacionalne parlamente držav članic. Ima 188 poslancev iz 16 nacionalnih parlamentov, izvoljeno vodstvo, odbore, sestaja pa se dvakrat letno po prestolnicah. Skupščina zveze Nato je forum, kjer se razpravlja o tehničnih in političnih vprašanjih (Bebler 2007, 62-64).

Shema: 4.1: Civilna in vojaška struktura zveze Nato

Vir: Priročnik o zvezi Nato (2001, 529).

Na razvoj nove vojaške poveljniške strukture Nata je poleg spremenjenega varnostnega okolja po koncu hladne vojne vplivalo precej dejavnikov, ki so v naslednjih poglavjih podrobneje predstavljeni, med njimi so najpomembnejši:

Razvoj Evropske varnostne in obrambne identitete (ESDI) znotraj zavezništva. Pojav bolj prepoznavne in okrepljene evropske vloge znotraj Nata ima tako političen kot vojaški pomen in je bil pomemben pri opredeljevanju parametrov za preobrazbo zavezništva.

Uresničevanje koncepta skupnih združenih namenskih sil (CJTF). CJTF so večnacionalne in večzvrstne namenske sile, ki se organizirajo na podlagi posamezne naloge in so oblikovane za celoten razpon vseh vojaških nalog zavezništva, za katere sta potrebna večnacionalno in večzvrstno poveljevanje in nadzor s strani glavnega poveljstva.

Zmanjševanje in prestrukturiranje vojaških sil zavezništva v celoti. Zunanji ministri držav članic Nata so na srečanju v Berlinu 1996 potrdili, da je najpomembnejše pri procesu prilagajanja zavezništva izgradnja ESDI in nadaljnji razvoj sposobnosti zavezništva za opravljanje novih vlog in nalog pri preprečevanju konfliktov in obvladovanju kriznih razmer ter nadaljevanje prizadevanj za preprečevanje širjenja orožja za množično uničevanje.

Podpora mirovnim operacijam in obvladovanja kriznih razmer. Izoblikovali pa so se tudi novi koncepti poveljevanja in nadzora, ki so prilagojeni bolj prožnemu pristopu k izvajanju nalog zavezništva in k uresničevanju zahtev posameznih nalog. Glavne značilnosti novih konceptov poveljevanja in nadzora so:

- Večja prožnost pri usmerjanju pozornosti na mesta, ki le-to najbolj potrebujejo. Gre za poveljniški odnos, ki tako prejema kot daje podporo.
- Večji poudarek na izvajanju dejavnosti in operacij zavezništva na regionalni ravni. Potreba po regionalnih poveljstvih, ki bodo sposobna tako sprejemati sile kot podpirati medregijsko in znotrajregijsko krepitev.
- Prožen pristop do ukrepov poveljevanja in nadzora, kot so meje, koordinacijske in črte, kar bo v veliki meri olajšalo potek vaj in operacij.
- Večji poudarek na načelu večnacionalnosti pri popolnjevanju novih vojaških poveljstev (Priročnik o zvezi Nato 2001, 254-255).

4.5 Oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete

Na začetku 90. let je Evropska unija sprožila proces, ki naj bi Evropi omogočil prevzeti večjo odgovornost za lastno skupno varnost in obrambo. Krepitev evropske varnostne in obrambne identitete (European Security and Defence Identity, ESDI) je postala tudi integralni del procesa prilagajanja Natovih političnih in vojaških struktur in postopkov.

Ta proces se je odvijal na temelju odločitev Evropske unije, sprejetih z Maastrichtsko pogodbo iz leta 1991 in z Amsterdamsko pogodbo iz leta 1997, ter odločitev zavezništva Nato, sprejetih na vrhunskih srečanjih v Londonu leta 1990, v Bruslju leta 1994 in v Madridu leta 1997.

Evropska unija je leta 1991 Zahodnoevropsko unijo (ZEU) opredelila kot neločljivo sestavino svojega razvoja. Zadolžila jo je za pripravljanje in uresničevanje njenih odločitev in ukrepov na obrambnem področju. Tudi Nato je potrdil svojo podporo razvoju Evropske varnostne in obrambne identitete znotraj zavezništva in privolil, da bo dal svoje sile in sredstva na voljo za izvajanje operacij ZEU. Zavezništvo je v sodelovanju z ZEU razvilo postopke za sodelovanje med organizacijama pod pokroviteljstvom Severnoatlantskega sveta in Sveta ZEU.

Koraki za uresničevanje teh odločitev vključujejo spremembe Natove poveljniške strukture in sklenitev dogovorov med Natom in ZEU o posvetovanju in izmenjavi informacij, pa tudi vzpostavitev mehanizmov za opredelitev potrebnega obsega, za sprostitev, spremljanje in vrnitev ali odpoklic Natovih sil in sredstev, ki so bile na razpolago za operacije, izvajane pod vodstvom ZEUZ. Z ustanovitvijo Severnoatlantskega sveta za sodelovanje je nastal forum za tesno sodelovanje med državami članicami zavezništva ter državami srednje in vzhodne Evrope in nekdanje Sovjetske zveze. Severnoatlantski svet za sodelovanje se je z udeležbo 9 srednje- in vzhodnoevropskih držav in vseh 16 članic Nata prvič sestal 20. decembra 1991. Njegovo članstvo se je pozneje razširilo še na vse nove neodvisne države, ki so nastale na tleh nekdanje Sovjetske zveze. Gruzija in Albanija sta postali članici Severnoatlantskega sveta za sodelovanje leta 1992, Slovenija in nekdanja jugoslovanska republika Makedonija pa leta 1996. Leta 1997 je Evroatlantski partnerski svet nadomestil nekdanji Severnoatlantski svet za sodelovanje, vanj so se vključile vse dotodanje članice Severnoatlantskega sveta za sodelovanje in programa Partnerstvo za mir (Vlada RS 2004b)

Razvoj Evropske varnostne in obrambne identitete (ESDI) znotraj zavezništva ima tako političen kot vojaški pomen. Na političnem področju je cilj razvoja ESDI okrepiti evropski steber zavezništva in hkrati tudi čezatlantsko povezavo. Na vojaškem področju pa ESDI zahteva, da se v dogovorjenih okoliščinah viri zavezništva skupaj s silami držav nečlanic Nata postavijo pod poveljstvo Zahodnoevropske unije pri operacijah, v katere zavezništvo samo ne more biti neposredno vključeno. Ena od osrednjih zahtev ESDI je, da v skladu z ureditvami, ki omogočajo uporabo potrebnih elementov Natove poveljniške strukture, pomaga pri izvajanju operacij pod vodstvom Zahodnoevropske unije (Priročnik o zvezi Nato 2001, 250-

251). Oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete znotraj Nata je sestavni del prilagajanja Natovih političnih in vojaških struktur, obenem pa predstavlja tudi pomemben element razvoja Evropske unije (Priročnik o zvezi Nato 2001, 99).

4.6 Odnosi med zvezo Nato in EU

Nato, Evropske skupnosti ter Zahodnoevropska Unija (WEU) so nastale v istem obdobju na vrhuncu »hladne vojne« ter so s svojim obstojem in delovanjem več desetletij odražale globoko ideološkopolitično in vojaško delitev evropske celine na dva sovražna bloka držav. Obe sta prispevali k notranjemu razkroju nasprotnikovega bloka. Temeljni razlog za nastanek teh struktur so bile skrbi zahodnoevropskih držav na področju varnosti. Zahodnoevropske države so bile tako ustanovne članice Organizacije bruseljskega sporazuma (1948), njene naslednice Zahodnoevropske unije (1954) ter ustanovne članice Nato (1949). Članice obeh integracij so povezovali:

- podobne ideologije,
- podobni ekonomski in politični sistemi,
- številni skupni interesi.

Članstvo v Nato in v predhodnicah EU se je že od začetka v veliki meri medsebojno prekrivalo. To velja tudi za današnje članstvo v obeh organizacijah, saj sta se obe strukturi širili na povezan način, s sprejemanjem v članstvo pretežno istih držav. Od leta 1996 imata Nato in EU glavna politična sedeža v istem mestu (Bruselj), kar lajša vzdrževanje rednih institucionalnih in tudi neformalnih stikov med člani njunih ključnih organov.

Razlike v varnostnih politikah obeh organizacij so izvirale iz naslednjih dejstev:

- Nato je bil ustanovljen kot predvsem obrambno zavezništvo in organizacija za varnostnopolitično sodelovanje držav članic. Čeprav je Nato kasneje postal večnamenska organizacija, je ohranil svoje varnostnoobrambno poslanstvo. Medtem ko so bile neposredne institucionalne predhodnice EU oblikovane predvsem kot gospodarskopolična združenja brez varnostnoobrambnega poslanstva. To funkcijo za države članice EU že več desetletij opravlja Nato.
- Različne pravne podlage ter različna ustroja in delovanja Nato in EU v sprejemanju in izvajanju varnostnih politik.

- V nasprotju z Nato vseh držav članic EU na povezujejo medsebojna varnostna jamstva. EU je tudi zelo pozno začela razvijati svojo lastno varnostno strukturo.
- Glavne razlike v sestavi obeh organizacij se nanašajo:
 - na položaj ZDA kot najpomembnejše in najvplivnejše države zveze Nato,
 - na položaj Kanade, Turčije, Islandije in Norveške kot nečlanic EU,
 - in na položaj Irske, Švedske, Finske in Avstrije kot nečlanic Nato.
- Nato je evroatlantska struktura, katere pristojnosti in dejavnosti posegajo v zunajevropski prostor Severnega Atlantika in Severne Amerike. Od leta 1992 pa deluje zveza Nato kot varnostni dejavnik tudi izven ozemlja svojih članic v Jugovzhodni Evropi, na Srednjem Vzhodu, Južni Aziji in v Afriki. Varnostno delovanje WEU pred 2001 ter tovrstno delovanje EU po tem letu je zunaj ozemelj članic bistveno šibkejše in zemljepisno bolj omejeno.

Redno varnostno sodelovanje med Nato in EU poteka od leta 2003 na ravneh zunanjih in obrambnih ministrov, načelnikov generalštabov, stalnih civilnih in vojaških predstavnikov pri EU in Nato ter v okviru nižjih skupnih delovnih teles. Pri operativnem sodelovanju Nata in EU imata pomembno vlogo Urad za skupno zunanjo in varnostno politiko Sveta EU, Vojaški odbor in njegovo osebje v Bruslju ter skupina častnikov iz držav članic EU stalno nameščenih v celici pri Vrhovnem poveljstvu zavezniških sil Nato za operacije v Monsu.

Primerjava doktrinarnih varnostnih elementov EU in Nato kaže na precejšnjo medsebojno prekrivanje, kar je logično z ozirom na visoko stopnjo medsebojnega prekrivanja članstva in številne skupne interese. Na drugi strani pa so opazne številne razlike:

- Varnostna politika EU je zemljepisno veliko širša od politike Nata, bolj večplastna in raznovrstna, saj zajema več področij delovanja, ki zadevajo širše pojmovanje varnosti.
- EU je daleč največji svetovni donator humanitarne, gospodarske, tehnične, strokovne in druge pomoči manj razvitim državam na vseh celinah. EU je tudi zelo aktivna pri blažitvi perečih socialnih, gospodarskih in ekonomskih problemov, vključno s širjenjem infekcijskimi boleznimi, naravnimi katastrofami, nenadzorovanimi migracijami delovne sile, trgovino z ljudmi...(Bebler 2007, 219-227).

4.7 Koncept skupnih združenih namenskih sil

Po hladni vojni je bilo potrebno sestaviti prilagodljive sestave večnacionalnih brigad, ki bi se organizirale za doseg ciljev posamezne naloge.

CJTF – Combined Joint Task Forces so večnacionalne in večzvrstne namenske sile, ki se organizirajo na podlagi posamezne naloge. Sile imajo lahko elemente iz držav nečlanic Nata. Koncept CJTF poteka že od leta 1993, podprt pa je bil na bruseljskem vrhu 1994. Ob tej priložnosti so predsedniki držav in vlad članic Nata odredili, da mora nadaljnji razvoj koncepta izražati njihovo pripravljenost, da na podlagi vsakokratne odločitve Severnoatlantskega sveta dajo na razpolago sredstva Nata za operacije pod vodstvom Zahodnoevropske unije (ZEU) ter s tem podprejo izgradnjo ESDI. Pole tega so razvoj CJTF povezali s praktičnim politično-vojaškim sodelovanjem v okviru Partnerstva za mir (PzM). Potreba po konceptu je nastala zaradi pojava majhnih a raznolikih in nepredvidljivih tveganj za mir in stabilnost ter zaradi novega varnostnega položaja v Evropi po koncu hladne vojne. Sprejeta je bila tudi odločitev, da bodo v prihodnje varnostne ureditve zahtevale vojaške enote, ki bodo zlahka pripravljene na napotitev, ki bodo večnacionalne in večzvrstne in ki bodo prilagojene specifičnim vrstam vojaških nalog. Sem spadajo človekoljubna pomoč, ohranjanje in uresničevanje miru in kolektivna obramba. Velikost sil naj bi nihala glede na okoliščine, vzpostaviti pa bi jih bilo treba hitro in v kratkem roku. Različne operacije, v katerih bi CJTF lahko delovale, so zelo zahtevne z vidika poveljevanja in nadzora, zato je vloga glavnega poveljstva CJTF bistvenega pomena. V letih do 1999 je bil koncept CJTF mnogokrat preizkušen in tako je tega leta zavezništvo začelo z nabavo potrebne opreme za štabno podporo, poveljevanje, nadzor in zveze (Priročnik o zvezi Nato 2001, 251-252).

4.8 Vloga Nata v mirovni operacijah

Mirovne operacije so aktivnosti mednarodnih političnih in varnostnih organizacij ter skupin držav. Države, ki v njih sodelujejo s svojimi vojaškimi, policijskimi, gospodarskimi ali drugimi silami, s tem dokazujejo svojo zavezanost mednarodni varnosti, miru in stabilnosti (Jelušič v Jelušič 2005, 11-12).

Jelušičeva v delu Mirovne operacije in vloga Slovenije navaja Gouldingovo tipologijo operacij ohranjanja miru po koncu hladne vojne, ki razlikuje operacije glede na intenzivnost

uporabe sile in stopnjo razvitosti državne strukture v državi sprejemnici mirovnih sil. Razdeli jih na šest skupin:

1. Preventivna namestitvev ZN, pred izbruhom oboroženega spopada, na zahtevo ene od sprtih strani, vendar samo na njenem ozemlju.
2. Tradicionalna vmesna razmestitev mirovnih sil, katerih naloga je nadzor nad prekinitvijo ognja in poročanje o tem. Mirovne sile morajo biti v tem nepristranske, lahko so oborožene, opazovalne ali mešane.
3. Operacije za uresničevanje sprejetih sporazumov med sprtimi stranmi, v katerih mirovne sile opravljajo naloge razoroževanja, spoštovanja premirja, spoštovanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin, uničevanje orožja idr.
4. Operacije za zaščito humanitarne pomoči, katerih naloga je varovanje humanitarnih konvojev.
5. Operacije za stabilizacijo razmer in vzpostavitev državnosti. Gre za zelo obširne naloge, od razoroževanja, obnove gospodarstva, do humanitarne pomoči.
6. Operacije za preprečitev kršenja dogovorov v sporu, ki predvidevajo uporabo prisile, ob morebitnem kršenju premirja, sklenjenega s sporazumom. (Jelušič v Jelušič 2005, 24)

Po Jelušičevi (v Jelušič 2005, 12-13) je ob koncu hladne vojne potrebno razlikovati med:

- Operacije v podporo miru – Peace Support Operations. Le-te vključujejo vojaške sile, diplomatske in humanitarne organizacije. Vrste operacij v podporo miru: preventivna diplomacija⁵, preventivna razmestitev sil⁶, vzpostavljanje miru⁷, ohranjanje miru⁸, vsiljevanje miru⁹ in krepitev miru¹⁰.

⁵ Preventivna diplomacija pomeni diplomatske aktivnosti za preprečevanje konflikta med stranmi, ki so v sporu.

⁶ Preventivna razmestitev sil – gre za prisotnost mednarodnih mirovnih sil, ki oblikujejo na možno konfliktnem območju nekakšno tamponsko cono.

⁷ Vzpostavljanje miru je kurativen diplomatski proces, s katerim želimo že po pojavu sovražnosti preko mirovnega procesa doseči prekinitvev ognja in konec sovražnosti.

⁸ Ohranjanje miru je najbolj preizkušen način reševanja vojaških konfliktov v mednarodni skupnosti. Za te operacije je značilna začasna prisotnost večnacionalnih mirovnih sil z omejenimi pooblastili delovanja na območju konflikta, po prekinitvi ognja. Ohranjanje miru pomeni nebojno vojaško operacijo, razen v primeru samoobrambe. Operacije so tvegane, težavne in nejasne.

⁹ Vsiljevanje miru je oblika kolektivne konvencionalne vojaške akcije. Cilj vsiljevanja miru je preprečitev eskalacije kriznih razmer.

¹⁰ Krepitev miru je zadnja stopnja mirovnega posredovanja. Nanaša se na diplomatske in vojaške ukrepe po koncu konflikta (Kotnik – Dvojmoč 2002, 193-203).

- Mirovne operacije – Peace Operations. Le-te se večinoma izvajajo pod okriljem ZN, orožje oziroma sila, pa se uporablja samo za namene samoobrambe.

Med procese prilagajanja zveze Nato po koncu hladne vojne sodi tudi razvoj zmogljivosti in konceptov za krizno upravljanje in mirovne operacije. Od sredine devetdesetih let naprej je Nato prevzel vlogo vodilne organizacije v več mirovnih operacijah. Izvajanje mirovnih operacij v zvezi se ločuje od obveznosti skupne obrambe, zato jih pogosto omenjajo kot »naloge zunaj določil 5. člena pogodbe«.

Strateška načela Nata glede mirovnih operacij obsegajo pravilo, da bo zveza pri tem sodelovala z drugimi mednarodnimi organizacijami in da se vanje lahko vključujejo države nečlanice. Med temi so posebnega pomena države članice programa Partnerstvo za mir. Za tiste partnerske države, ki so si ali si še prizadevajo za članstvo v Natu, je sodelovanje v operacijah Nata tudi eno izmed meril za presojo njihove primernosti za članstvo. Eno najpomembnejših vprašanj je predstavljajo razmerje med EU in Natom, ki sta morala doseči dogovor glede vojaških zmogljivosti.

Nato namreč razpolaga z obsežnejšo poveljniško strukturo, zaradi članstva ZDA v zvezi pa tudi z znatno večjimi vojaškimi zmogljivostmi od EU. Zato je bilo potrebno razviti prožne mehanizme, ki v načelu omogočajo razpolaganje z istimi zmogljivostmi tako pri delovanju v okviru EU kot tudi v okviru Nata.

Eden najpomembnejših dokumentov v razvoju vloge Nata v mirovnih operacijah je skupna deklaracija Nata in EU o evropski varnostni in obrambni politiki, ki zagotavlja Natovo podporo EU. Temu dokumentu je sledilo še več sporazumov o skupni rabi zmogljivosti. S tem so bili tudi zagotovljeni konkretni pogoji, da je Nato leta 2003 lahko prepustil EU izvajanje mirovne operacije v Makedoniji, leta 2004 pa še v Bosni in Hercegovini (Vegič v Malešič 2002, 234-235).

Operativna vloga zavezništva pri mirovnem posredovanju

Od začetka devetdesetih je Nato samostojno ali pa skupaj z drugimi organizacijami začel več mirovnih operacij oziroma je zavezništvo sodelovalo v reševanju kriz.

V devetdesetih je število mirovnih operacij na splošno naraslo, kar je tudi posledica konfliktov na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Od leta 1992 je Nato sodeloval v izvajanju pomorskega embarga na Jadranu, leta 1993 je začel s podporo mirovnim silam ZN (UNPROFOR) v nekdanji Jugoslaviji, leta 1999 pa je ob krizi na Kosovu izvedel zračne napade proti Zvezni republiki Jugoslaviji (ZRJ).

Ob napadu na Irak leta 2003 je Turčiji zagotovil dodatno zračno zaščito, leta 2004 pa začel s programom pomoči pri urjenju iraških varnostnih sil. Po letu 2005 Nato podpira mirovne sile Afriške unije v Darfurju pri izvajanju zračnega transporta. Poleg teh aktivnosti so bile pod Natom vzpostavljene štiri mirovne operacije.

Prvič je Nato samostojno mirovno operacijo z mandatom ZN organiziral po podpisu Daytonskega sporazuma decembra 1995. Na območje Bosne in Hercegovine je za obdobje enega leta napotil sile IFOR, ki so štejele 60000 pripadnikov. Naslednje leto so ZN mandat tem silam podaljšali, preimenovali pa so se v SFOR (Vegič v Malešič 2002, 42-51).

Po mirnem poteku volitev v Bosni septembra 1996 je Ifor uspešno zaključil svojo nalogo. Ker pa je bilo okolje še vedno nestabilno in varnostno ogroženo, je bilo jasno, da bo potrebno še veliko postoriti na civilnem področju. Zunanji in obrambni ministri držav članic Nata so sklenili, da bi bila pri zagotavljanju potrebne stabilnosti, potrebna zmanjšana vojaška navzočnost. Dogovorili so se, da bo Nato organiziral Stabilizacijske sile – Sfor.

Primarna naloga Sforja je bila prispevati k varnemu okolju, ki je nujno potrebno ta ureditev miru. Njegove specifične naloge so bile :

- odvrčanje ali preprečevanje sovražnosti ali novih groženj miru,
- utrditev dosežkov Iforja in spodbujanje ozračja, v katerem bo mirovni proces napredoval,
- ponujanje selektivne podpore civilnim organizacijam v okviru svojih zmožnosti.

¹¹ UNPROFOR je nastal leta 1992 z resolucijo, ki je sprva predvidela sile UNPROFOR-ja za dobo dvanajstih mesecev na Hrvaškem, kasneje pa se je mandat razširil na BiH. Združeni narodi so za zagotovitev humanitarnih konvojev kasneje napotili še 23.000 vojakov. Le-ti so imeli mandat za varovanje miru in med spore niso smeli posegati z orožjem, tako da niso bili sposobni prekiniti izvajanja množičnih pokolov in zlorab nedolžnih prebivalcev. Razglasili so tudi t.i. zaščitene cone – Srebrenica, Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde in Bihać, vendar pa s številčno inferiornostjo niso uspeli zagotoviti miru (UNPROFOR).

Do leta 2004, ko je operacijo v Bosni in Hercegovini prevzela misija EU, imenovana EUFOR, se je obseg sil zmanjšal na 7000 pripadnikov.

Po posegu Nata proti ZRJ junija 1999 so ZN sprejeli resolucijo o napotitvi mednarodnih vojaških sil pod vodstvom Nata na Kosovo. Sile KFOR¹¹ so začele delovati v sestavi 50000 pripadnikov iz tridesetih držav, potem pa so se sile zmanjšale na 18000 pripadnikov (Vegič v Malešič 2002, 235-236).

Danes je pod vodstvom Nata na Kosovu še vedno več kot 14000 vojakov, ki pomagajo vzdrževati varno okolje in prosto gibanje državljanom, ne glede na njihovo etnično poreklo.

Tudi po razglasitvi neodvisnosti Kosova, 17.02.2008, je zveza Nato, v skladu z Resolucijo Varnostnega sveta ZN, na območju Kosova še vedno prisotna in bo pri tem tudi ostalo, razen če Varnostni svet ZN ne odloči drugače. V zvezi so se junija 2008 odločili, da sprejmejo nove naloge na Kosovu v podporo razvoju demokratične in večnacionalne varnostne konstrukcije. Na območju Kosova bosta Nato in Kfor še naprej sodelovala z EU in OZN (NATO 2009b).

Tretja mirovna operacija pod okriljem zveze je bila v Makedoniji, kamor je Nato napotil svoje sile po podpisu Ohridskega sporazuma 2001. Podlaga za operacijo zveze je bila prošnja makedonskega predsednika za pomoč pri razoroževanju Osvobodilne vojske Kosova in skupin albanskih skrajnežev.

Po podpisu Bonskega sporazuma 2001 se je pod okriljem ZN začela mirovna operacija v Afganistanu. Leta 2003 je vodenje operacije prevzel Nato, konec leta 2006 pa je Nato prevzel vodenje operacije na celotnem ozemlju Afganistana. Sile ISAF so ob začetku štejele 5500 pripadnikov, do leta 2005 se je njihov obseg povečal na 8500. V operacijah je do leta 2006 vojake prispevalo vseh 26 članic zveze in 11 drugih držav (Vegič v Malešič 2002, 235-236).

ISAF - International Security Assistance Force, Mednarodna varnostna podporna sila. Isaf je Natova vojaška sila, ki deluje v Afganistanu. V skladu z vsemi resolucijami Varnostnega sveta je glavna naloga Isaf pomagati afganistanski vladi pri vzpostavitvi stabilnega okolja. V ta namen Isaf po vsej državi skupaj z afganistanskimi nacionalnimi varnostnimi silami vodi operacije z namenom stabilizirati razmere. Isaf je tudi neposredno vključen v razvoj afganistanske nacionalne vojske, ki ji nudi mentorstvo, jih usposablja in jim omogoča primerno opremo.

¹¹ KFOR - Kosovska sila (Kosovo Force) je mednarodna vojaška sila pod Natovim poveljstvom, ki je bila ustanovljena 12. junija 1999 za zagotovitev varnosti in miru na Kosovu (Wikipedia 2009).

Misija Isaf je sestavljena iz sil 42 narodov¹², skupaj 64500 oseb.

4.9 Sodelovanje z nekdanjimi članicami Varšavskega pakta

Med leti 1991 in 2004 so v Nato sprejeli večino nekdanjih članic OVS in tri nekdanje republike SZ – Poljsko, Češko Republiko, Madžarsko, Slovaško, Bolgarijo, Romunijo, Estonijo, Latvijo, Litvo in Slovenijo (2004). Še več naslednic SZ, vključno z RF, se je pridružilo mreži sodelovanja z Nato imenovani »Partnerstvo za mir« (PzM). Voditelji držav sodelujočih v PzM se redno srečujejo v okviru Evroatlantskega partnerskega sveta (EAPC). Poleg tega je Nato ustanovil posebne odbore za dvostransko sodelovanje z RF in Ukrajino ter z mediteranskimi državami (Bebler 2007, 66-67).

Sodelovanje z nekdanjimi članicami Organizacije Varšavskega sporazuma je bilo najprej vzpostavljeno preko Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC), iz katerega se je razvil program Partnerstvo za mir (PzM) in kasneje še Evroatlantski partnerski svet (EAPS).

NACC je nastal leta 1991 na ravni voditeljev držav Nata in zunanjih ministrov nekdanjih držav članic Varšavskega sporazuma. Obstojal je do ustanovitve Evroatlantskega partnerskega sveta leta 1997.

Ključnega pomena, v smislu graditve novega evropskega varnostnega sistema, so bile naslednje oblike sodelovanja med članicami:

- Politično posvetovanje. Gre za redna posvetovanja o političnih in varnostnih vprašanjih med članicami; posvetovanja pa so potekala tudi v okviru drugih inštitucij in organov zavezništva (Skupina za jedrsko širjenje, Vojaški odbor...).

¹² Albanija, Avstralija, Avstrija, Azerbajdžan, Belgija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Kanada, Hrvaška, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Gruzija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Jordanija, Latvija, Litva, Luksemburg, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Singapur, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Makedonija, Turčija, Ukrajina, Združeni Arabski Emirati, Velika Britanija, Združene države Amerike (Nato 2009a).

- Gospodarsko sodelovanje. Gre za sodelovanje med državami članicami NACC na področjih načrtovanja obrambnih proračunov.
- Izmenjava informacij. Gre za dejavnosti seminarjev, konferenc in izdajanja publikacij.

NACC ima velike zasluge pri graditvi nove varnostne strukture v Evropi po koncu hladne vojne, vendar pa je kmalu postalo jasno, da NACC ne bo mogel niti zadovoljiti varnostnih interesov novih demokracij na vzhodu, niti pritegniti nevtralnih evropskih držav k sodelovanju z zavezništvom. Na sestanku Severnoatlantskega sveta na Portugalskem so ministri držav članic zveze Nato tako pripravili pobudo za ustanovitev EAPC, ki danes združuje pozitivne izkušnje NACC in programa Partnerstvo za mir (Grizold 1999, 77-79).

Program Partnerstvo za mir je bil uradno predstavljen leta 1994 in naj bi predstavljal del razvoja zveze Nato. Potekal je v okviru NACC vendar je za razliko od tega poudarek le na vojaškem sodelovanju med članicami Nata (Bebler 2007, 66-67).

Dejavnosti PzM so opredeljene v Okvirnem dokumentu, ki so ga skupaj z Bruseljsko pogodbo sprejeli šefi držav oziroma vlad članic zveze Nato. Program PzM naj bi nekdanjim socialističnim državam pomagal pri uresničitvi naslednjih ciljev:

- razvidnost pri obrambnem načrtovanju in proračunu,
- demokratični nadzor nad oboroženimi silami,
- vzdrževanje pripravljenosti oboroženih sil in možnost posredovanja le-teh v misijah OVSE in OZN,
- razvijanje kooperativnih vojaških odnosov z zvezo Nato, da bi skupno načrtovale, usposabljale in vadile, ter krepile svoje sposobnosti za prevzem nalog pri ohranjanju miru in reševanja in humanitarnih operacijah,
- dolgoročni razvoj oboroženih sil usmerjen tako, da bodo sposobnejše sodelovati z Natom.

Partnerske države oziroma države, ki bodo pristopile k programu PzM, morajo prevzeti številne odgovornosti: (1) sodelovanje v skupnih operacijah z državami – članicami zveze Nato, (2) financiranje lastnega sodelovanja v dejavnostih PzM ter delitev finančnih bremen, (3) poslati stalne častnike za zvezo posebni enoti Partnerstva za koordinacijo v Monsu (Belgija), kjer bodo izvajali vojaško načrtovanje, (4) sodelovanje pri načrtovanju in izvedbi vojaških vaj; s tem pa si bodo države pristopnice zagotovile dostop do določenih tehničnih podatkov Nata, ki so pomembni za medsebojno delovanje, (5) izmenjava informacij z državami zavezništva, da bi s tem povečale stopnjo razvidnosti obrambnega načrtovanja, (6) partnerske države bodo sodelovale pri obojestranski izmenjavi informacij o obrambnem načrtovanju (Bebler 2007, 66-67).

K programu lahko pristopijo vse države članice OVSE, ki bi izpolnile zgoraj navedene pogoje. Najprej se podpiše okvirna pristopna pogodba, nato pa se o pristopu začnejo pogajanja z vsako državo kandidatko posebej. Program PzM ima pomembno vlogo pri premagovanju psiholoških in drugih ovir v sodelovanju z nekdanjimi sovražniki. Je prva oblika institucionaliziranega vojaškega sodelovanja med članicami Nata in bivšimi članicami Varšavskega pakta, kot tudi z Natom in nevtralnimi ter drugimi državami v Evropi.

EAPC je bil ustanovljen leta 1997 na Portugalskem. S tem je bilo državam partnericam omogočeno neposredno posvetovanje in poglobljeno varnostno sodelovanje. Evroatlantski partnerski svet je prevzel vse naloge NACC, s čimer je slednji prenehal obstajati, PzM pa je prešel pod EAPC. Članice EAPC so vse države, ki so bile prej članice NACC ali PzM.

Dejavnosti EAPC temeljijo na dveletnem akcijskem načrtu, ki je osredotočen na posvetovanja in sodelovanje pri vrsti političnih zadev ter zadev povezanih z varnostjo, vključno z regionalnimi vprašanji, nadzorom nad oboroževanjem, mednarodnim terorizmom, ohranjanjem miru, obrambno-ekonomskimi vprašanji, načrtovanjem delovanja v sili, ter znanstvenimi in okoljskimi vprašanji. Skoraj vse države članice EAPC, ki niso članice Nata, so odprle svoje diplomatska predstavništva pri Natu, z namenom širiti stike med Natom in partnericami ter tako povečati učinkovitost in uspešnost sodelovanja. Pomemben dosežek EAPC je bila ustanovitev Evroatlantskega centra za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (EADRCC) pri poveljstvu Nata na predlog Ruske federacije (Nato 2001).

EAPC je odigral pomembno vlogo kot forum za posvetovanja o kosovski krizi. Organiziranih je bilo več izrednih sestankov, na katerih so bile partnerice obveščene o načrtih Nata in pripravah na morebitne vojaške operacije na Kosovu in so izmenjale mnenja o razvoju dogodkov.

4.10 Boj proti terorizmu

Teroristični napadi v zadnjih letih in nadaljevanje z vedno več oblikami nasilja v Iraku so potrdili navzočnost grožnje svetovni varnosti, ki jo povzroča mednarodni terorizem. Od septembra 2001 do junija 2006 je skupno število držav, ki so bile tarča terorističnih napadov, preseгло ducat. Med slednjimi je bilo kar nekaj držav članic EU in Nata. Ti napadi, neuspeli poskusi ter izrecne grožnje z napadi tudi v drugih državah, so potrdili resnost problema in potrdili, da se stanje ne bo spremenilo, vsaj dokler deluje njegov poglavitni generator na Bližnjem in Srednjem vzhodu.

Po tragičnih dogodkih 11. septembra 2001, ko je prvič v zgodovini Nata prišlo do uporabe 5. člena Severnoatlantskega sporazuma, je vrhunsko srečanje v Pragi, novembra 2002, odločilno zaznamovalo zvezo Nato in Evropo.

Aktiviranje 5. člena Severnoatlantskega sporazuma pa je bilo nenavadno iz več vidikov:

- V nasprotju z njegovim izvornim namenom je bilo to aktiviranje solidarnostnega jamstva za obrambo celinskega dela ZDA in ne ozemelj evropskih zaveznic.
- Tega koraka ni zahtevala napadena država, ampak je bil sklep soglasno sprejet na predlog generalnega sekretarja Nata Georgea Robertsona.
- Narava napadov 11. septembra 2001 ni ustrezala izvornemu razumevanju 5. člena. Dogodek ni bil množičen vojaški napad prek državnih meja in z ozemlja zunaj tistih opredeljenih v 6. členu Washingtonskega sporazuma. V skupini napadalcev je bilo vsega približno 20 civilistov, napad so izpeljali z neoboroženimi civilnimi letali (Bebler v Malešič 2006a, 25-32).

Odločitve, ki so bile sprejete na vrhu v Pragi, so bile namenjene modernizaciji zavezništva, da bi se Nato lahko soočil z varnostnimi izzivi 21. stoletja tako učinkovito, kot se je z grožnjami prejšnjega. Nato je v Pragi sprejel odločitev za oblikovanje sil, ki se bodo lažje odzivale na novodobne grožnje in varnostne izzive.

Izboljšanje zavezniških obrambnih zmogljivosti zajema tri elemente:

- Praška zaveza za zmogljivosti. Slednja se od predhodnice, Pobude o obrambnih zmogljivostih, razlikuje v tem, da so se zaveznice zdaj trdno zavezale k izboljšanju zmogljivosti na več kot štiristo področjih, ki so razdeljena v osem sklopov: (1) kemična, biološka, radiološka in jedrska obramba, (2) obveščevalne dejavnosti, opozarjanje in določanje ciljev, (3) nadzor iz zraka, (4) poveljevanje, nadzor in komunikacije, (5) bojna učinkovitost, natančno vodeni izstrelki in onemogočanje sovražnikova zračne obrambe, (6) strateški zračni in pomorski prevoz, (7) dotakanje goriva v zraku, (8) enote za bojno podporo in podporo bojnemu delovanju.
- Oblikovanje sil Nato za posredovanje¹⁴. Nove sile zveze Nato za posredovanje bodo tehnološko najsodobnejše opremljene in zato tudi bolj učinkovite. Poseben poudarek je namenjen njihovi mobilnosti, saj je od hitrosti večkrat odvisen uspeh misije. Sile se bodo tako v zelo kratkem času sposobne premestiti kamor koli bo potrebno.
- Nova vojaška poveljniška struktura. Struktura bo imela dve poveljstvi, eno operativno, ki ga bosta sestavljali poveljstvo združenih sil za kopenske operacije in poveljstvo združenih sil za pomorske operacije in eno funkcionalno, ki bo zadolženo za preoblikovanje vojaških zmogljivosti in pospeševanje povezljivosti zavezniških sil.

Voditelji držav članic Nato so sprejeli tudi nov vojaški koncept za obrambo pred terorizmom, ki zajema večjo izmenjavo obveščevalnih podatkov in dogovore o usklajenem ukrepanju v primeru kriz. Zavezništvo sodeluje s partnericami pri uresničevanju Akcijskega Načrta za civilno krizno načrtovanje, katerega namen je doseči večje zavedanje in pripravljenost civilnega prebivalstva na možnost napada s kemičnim, biološkim ali radiološkim orožjem (RKB orožje). Načrt predvideva tudi pomoč ustreznim nacionalnim institucijam pri odpravljanju posledic morebitnih napadov.

¹³ Natove sile za posredovanje - Natove sile za ukrepanje (NATO Response Force - NRF), ki sestojijo iz tehnološko razvitih, prilagodljivih, za boj pripravljenih, interoperabilnih in vzdržljivih sil, vključno s kopenskimi, pomorskimi in zračnimi silami, ki se lahko hitro premikajo kamorkoli, kjer so potrebne, tako kot odloči Svet. NRF bodo tudi katalizator za osredotočanje in pospeševanje napredka vojaških zmogljivosti v Zvezi. Dali smo navodila za razvijanje vsestranskega koncepta za tako silo, ki bo imela svojo začetno operativno sposobnost brž ko mogoče, a najkasneje oktobra 2004, ter polno operativno sposobnost najkasneje oktobra 2006, ter za poročilo obrambnim ministrom spomladi 2003. NRF in s tem povezano delo za poglobljeni cilj EU se morata medsebojno okrepiti ob spoštovanju neodvisnosti obeh organizacij (Vlada RS 2002).

Zveza je potrdila uresničevanje petih pobud za obrambo pred RKB orožjem:

- razvoj mobilnega laboratorija za RKB orožje,
- oblikovanje skupine za posredovanje v primeru RKB napada,
- ustanovitev centra za obrambo pred RKB napadi,
- vzpostavitev zaloge cepiv in
- sistem za nadzor nalezljivih bolezni (Vlada RS 2003b).

Pristop Nata k boju proti terorizmu priznava, da je primarna odgovornost v rokah držav članic. Cilji zavezništva so pomagati svojim članicam pri odvratanju, obrambi in razbijanju terorističnih groženj iz tujine ter pri zaščiti pred njimi, "če in kjer je potrebno". Osnovni pristop, orisan v vojaškem konceptu Nata za obrambo pred terorizmom, ki je bil sprejet novembra 2002, vsebuje štiri komponente: protiteroristične obrambne ukrepe za zmanjševanje ranljivosti sil, posameznikov in premoženja, obvladovanje posledic, vključno z oblikovanjem reakcijskih ukrepov, ki blažijo negativne učinke, protiteroristične ofenzivne ukrepe, ki jih Nato bodisi vodi bodisi podpira in ki vključujejo tudi psihološke in informacijske operacije, ter usklajevanje z mednarodnimi organizacijami kot so Evropska unija, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi ter Združeni narodi (Nato 2004).

Vendar pa se pojavlja težava pri delovanju zveze v boju proti terorizmu, saj gre za omejeno uporabnost Nata, pa tudi EU, v boju zoper terorizem. Bebler v svojem prispevku v knjigi Varnost v postmoderni družbi navaja, da lahko o primernosti tako EU kot Nata za učinkovito izvajanje protiterorističnega boja presodimo, ko primerjamo znane lastnosti najbolj nevarnih terorističnih organizacij z lastnostmi in zmogljivostmi dveh organizacij.

Ko tako upoštevamo značilnosti Al-Kaide in znane lastnosti drugih razvpitih terorističnih organizacij, pridemo do sklepa o velikem razkoraku med objektivnimi potrebami učinkovitega boja zoper mednarodni terorizem ter tovrstno organiziranostjo mednarodne skupnosti. Ta razkorak postane viden, ko potrebe učinkovitega boja primerjamo s temeljnimi značilnostmi EU in Nata.

Ta razkorak povzroča nekaj dejavnikov:

- Poglavitna merila za sprejem v članstvo Nata so irelevantna z vidika učinkovitega protiterorističnega boja. Tudi člani Bruseljskega in Washingtonskega sporazuma niso prilagojeni tej nalogi, saj se mednarodne teroristične organizacije ne ozirajo na državne in regionalne meje. Prav tako so Natove operacije »out of area¹⁴« na pravno šibkih temeljih, kadar gre za delovanje v oddaljenih azijskih in afriških državah.
- EU in Nato sta veliki, za javnost sorazmerno odprti mednarodni organizaciji. Obe imata več kot tristo pomožnih teles, zato obema organizacijama manjka potrebna hitrost ob sprejemanju odločitev in njihovem izvajanju.
- Tretja ovira je miselnost. Zavezništvo se še ni povsem poslovilo od miselnosti iz časa hladne vojne, kar mu otežuje, da bi se učinkovito soočil z izzivom sodobnega mednarodnega terorizma. Kadar gre za protiteroristične ukrepe so na visoki politični ravni navzoče precejšnje razlike v stališčih. Te razlike so postale aktualne leta 2004, ko so izraelske oblasti napadle in umorile enega za drugim dva voditelja palestinskega gibanja Hamas. Uradno stališče vlade ZDA se je glede teh umorov bistveno razlikovalo od javne izjave visokega predstavnika EU. Ob tem je postalo jasno, da so za nekatere članice Nata sprejemljive nekatere oblike mednarodnega terorizma, druge oblike pa ne. Politične razlike, predvsem med ZDA in Francijo, negativno vplivajo tudi na operativno uporabnost Natovih odzivnih sil (NRF).
- Oviro predstavljajo tudi omejena sredstva in zmogljivosti, ki jih Nato (tudi EU) lahko uporablja v boju zoper mednarodni terorizem.

»Večino zvrsti terorizma lahko, sledeč legendarno metaforo Carla von Clausewitza o vojni, opredelimo kot nadaljevanje politike z drugimi sredstvi« (Bebler v Malešič 2006a, 37).

¹⁴ Pariški sporazumi so potrdili osrednjo varnostno vlogo NATO, ki je v svojih operacijah zunaj območja Severnoatlantskega sporazuma (»out-of-area«), najprej na Balkanu in kasneje tudi v Aziji in Afriki, našel svoje novo poslanstvo. S tem se je severnoatlantsko zavezništvo preporodilo in preseglo dokaj razširjene dvome o smiselnosti svojega obstoja po propadu vzhodnega bloka. Dejtonski-pariški sporazumi so mednarodnopravno legalizirali vlogo NATO tudi kot vojaškega nadzornika in upravitelja na ozemlju Bosne in Hercegovine. Štiri leta kasneje so ta vzorec ponovili še na Kosovu (Bebler 2006b).

4.11 Širitev zavezništva po hladni vojni

Kljub vsem kritikam je Nato po koncu hladne vojne postal organizacija, ki predstavlja simbol evroatlantskega združevanja. V tem času se je iz obrambne preobrazil v varnostno organizacijo globalnega pomena, ki deluje tudi zunaj ozemlja držav članic in sodeluje pri urejanju kriznih razmer po vsem svetu, v Afganistanu, Iraku, na Kosovu, v Sredozemlju in Sudanu. Glavni cilj zavezništva je postalo vzpostavljanje miru oz. postavljanje pogojev za gradnjo trajnega miru in urejanje kriz, Nato pa je začel vstopati tudi v polje "mehke varnosti", kjer članice ponujajo tudi svoje civilne zmogljivosti: policijo, strokovnjake, donacije in razvojno pomoč.

Na članstvo se že pripravljajo tudi druge članice Zahodnega Balkana, pa tudi Gruzija in Ukrajina. Po mnenju slovenske obrambne ministrice Ljubice Jelušič ravno širjenje zavezništva dokazuje, da je Nato zmagovita mednarodna organizacija (Tomovič 2009).

Na zasedanju Severnoatlantskega sveta decembra 1995 so voditelji diplomacije držav zveze Nato sprejeli sklep o izdelavi študije o njeni širitvi, ki naj bi natančno opredelila splošna načela, pogoje in časovni okvir širitve čezatlantskega zavezništva proti vzhodu Evrope. Avtorji študije so poudarjali, da je s koncem hladne vojne nastopila potreba in priložnost za vzpostavitev izboljšane varnostne arhitekture na celotnem evroatlantskem področju. Temelj nove varnostne arhitekture pa mora biti širok koncept sodobne varnosti. Prav tako ta študija potrjuje, da ostaja zveza Nato izključno obrambno zavezništvo, katerega cilj je ohranitev miru na evroatlantskem območju in zagotavljanje varnosti za države članice.

Avtorji študije o širitve zveze predpostavljajo, da bo širitev zavezništva uresničevala naslednje cilje:

- spodbujanje in podpiranje demokratičnih reform, med katere spada tudi civilni in demokratični nadzor nad oboroženimi silami,
- uveljavljanje vzorcev sodelovanja, posvetovanja in soglasja, ki so značilni za sedanje države članice zavezništva, v novo sprejetih državah članicah,
- spodbujanje dobrih sosedskih odnosov,
- poudarjanje skupne obrambe ter večja razvidnost pri obrambnem načrtovanju in sprejemanju obrambnih proračunov,
- krepitev združevanja in sodelovanja v Evropi, ki temeljita na skupnih demokratičnih vrednotah,

- krepitev zmožnosti zavezništva, da prispeva k varnosti na evropski in svetovni ravni, kar vključuje tudi izvajanje dejavnosti za ohranitev miru ter nove naloge,
- krepitev in širitev čezatlantskega partnerstva.

Merila za vstop držav v zavezništvo:

Glede na 10. člen Severnoatlantske pogodbe¹⁵ lahko države članice s soglasnim dogovorom k tej pogodbi povabijo katero koli drugo evropsko državo, ki je sposobna podpreti načela te pogodbe in prispevati k varnosti severnoatlantskega območja.

Merila za vstop držav v zavezništvo so postala aktualna šele v obdobju po hladni vojni. Prvič jih je zveza natančneje opredelila leta 1995 v Študiji o širitvi zveze Nato¹⁶. Novo sprejete članice bodo morale, tako kot sedanje članice, izpolnjevati naslednje obveznosti:

- Združevanje prizadevanj, da bi zagotavljali skupno obrambo ter mir in varnost. Sem sodi tudi miroljubno urejanje meddržavnih sporov, s čimer bo zagotovljen mednarodni mir in varnost. Nove članice pa se bodo morale vzdržati vseh groženj o uporabi sile ter vseh postopkov, ki niso v skladu z načeli UL OZN.
- Novo sprejete članice bodo morale prispevati k razvoju miroljubnih in prijateljskih meddržavnih odnosov.
- Sodelovati bodo morale pri ohranjanju učinkovitosti zavezništva, kamor sodi delitev vlog, tveganja, odgovornosti, stroškov in koristi pri zagotavljanju skupnih varnostnih ciljev in načel (Grizold v Grizold in Ferfila 2000, 233).

¹⁵ V desetem členu Severnoatlantskega sporazuma je zapisano, da »pogodbenice lahko s soglasnim dogovorom povabijo katero koli drugo evropsko državo, ki je sposobna podpreti načela te pogodbe in prispevati k varnosti severnoatlantskega območja, da pristopi k tej pogodbi. Tako povabljen država lahko postane pogodbenica te pogodbe z deponiranjem svoje listine o pristopu pri Vladi Združenih držav Amerike. Vlada Združenih držav Amerike bo vsako od pogodbenic obvestila o deponiranju vsake take listine o pristopu (Priročnik o zvezi Nato 2001, 499).

¹⁶ Študija o širitvi zveze Nato je bila izdelana do februarja 1995, nato pa so jo visoki civilni in vojaški predstavniki zavezništva predstavili vsem državam nečlanicam, ki sodelujejo v programu PzM. Spomladi 1996 pa so se začeli individualni pogovori s tistimi srednje- in vzhodnoevropskimi državami, ki jasno in nedvoumno opredeljujejo polnopravno članstvo v zvezi Nato kot svoj glavni zunanjepolitični in varnostni interes (Grizold in Ferfila 2000, 232).

V 5. poglavju Študije o širitvi zveze Nato so določene politične in vojaške zahteve, ki jih bodo morale izpolnjevati novo sprejete države članice:

Politične zahteve obsegajo:

- Privrženost demokraciji, svobodi in vladavini prava, kot temeljnimi načelom zavezništva.
- Sprejemanje zveze Nato kot skupnost podobno mislečih držav, ki so se združile v sistem skupne obrambe, da bi ohranile mir in varnost.
- Privrženost načelom, ciljem in dejavnostim, ki so opredeljeni v okvirnem dokumentu programa PzM.
- Obveznost, da si bodo v dobri veri prizadevale za doseganje soglasja med članicami zavezništva o vseh vprašanjih, saj je načelo soglasja temelj kohezije in sprejemanja odločitev v Natu.
- Nujnost sodelovanja pri posvetovanju in sprejemanju odločitev o vseh političnih in varnostnih zadevah zavezništva.
- Ustanovitev stalnega diplomatskega predstavništva pri sedežu zveze Nato v Bruslju.
- Pripravljenost poslati ustrezno usposobljene posameznike na služenje v organe in institucije vojaške in civilne strukture zavezništva.
- Sodelovanje pri izmenjavi obveščevalnih podatkov v okviru zavezništva.
- Izvajanje varnostnih pravil in postopkov zveze Nato.
- Uresničevanje načel in določil dokumentov, na katerih temelji sedanja politična in varnostna strategija zavezništva.

Vojaške zahteve obsegajo:

- Nove članice morajo biti pripravljene in usposobljene ustvarjalno prispevati h kolektivni obrambi zavezništva.
- Nove države članice morajo ustrezno sodelovati v delu združene vojaške poveljniške strukture zavezništva.
- Redno morajo sodelovati na vojaških vajah konvencionalnih sil zveze Nato. Vaje pa se bodo izvajale tudi na ozemljih novo sprejetih držav.
- Uživale bodo zagotovila, ki jih daje jedrska oborožitev, vendar bodo morale, če se izkaže za potrebno, privoliti tudi na namestitev jedrske oborožitve na svojih lastnih ozemljih.

- Vsaka novo sprejeta država bo morala prispevati svoj delež sil, oborožitve in tehnične opreme k skupnim oboroženim silam zavezništva.
- Sodelovati bodo morale pri izmenjavi vojaških obveščevalnih podatkov, ki poteka v okviru zavezništva.
- Nove države članice bodo morale sprejeti standarde zveze Nato pri oborožitvi, poveljniških strukturah in postopkih, nadzoru in komunikacijski opremi.

Ključnega pomena so tri osnovna načela, ki jih bodo sedanje države članice upoštevale pri sprejemanju novih držav članic:

- Enake dolžnosti in pravice za vse države članice zveze.
- Nobena država, ki ni članica zveze Nato, nima pravice veta na sprejem ene ali več držav v članstvo.
- Države kandidatke, ki so vpletene v meddržavne ali manjšinske spore, ne ustrezajo kriterijem za polnopravno članstvo v zvezi (Grizold in Ferfila 2000, 234-236).

Države članice NATO so na vrhu v Washingtonu aprila 1999 sprejele Akcijski načrt za članstvo, ki ponuja državam kandidatkam za članstvo listo dejavnosti, s katere lahko izberejo elemente, za katere ocenjujejo, da jim bodo v največji možni meri pomagali pri njihovem približevanju zavezništvu. Vendar pa je v ANČ jasno zapisano, da zgolj uresničevanje izbranih kriterijev še ne pomeni avtomatičnega zagotovila za povabilo v članstvo. Lista dejavnosti, ki je na razpolago državam kandidatkam, pokriva naslednja področja oz. zadeve: politično-ekonomsko, obrambno-vojaško, zadeve v zvezi z viri ter varnostne in pravne zadeve. Sprejetje ANČ predstavlja manifestacijo deklarirane politike odprtih vrat in je izraz praktične in konkretne podpore držav članic Zveze tistim partnerskim državam, ki si prizadevajo postati članice. Država kandidatka mora v nacionalnem programu za izvajanje ANČ jasno izraziti interes za članstvo v NATO. ANČ predstavlja eno najpomembnejših iniciativ, ki kandidatkam omogoča kvalitetne, organizirane, pregledne in vsestranske priprave za članstvo v Zvezi, samo izvajanje ANČ pa, da se v največji možni meri pripravijo na prevzemanje zavezniških obveznosti (Vlada RS 2004a).

5 SKLEP

V zaključku mojega diplomskega dela z naslovom Proces prilagajanja Nata spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne sledi verifikacija zastavljenih hipotez.

Prvo hipotezo, ki govori o prilagoditvi zveze, lahko sprejemem kot potrjeno. Drugo hipotezo, ki se nanaša na širitev zavezništva, lahko ocenim kot nepravilno. Zadnjo hipotezo, ki se nanaša na primernost Nata kot organizacije za boj zoper terorizem, pa sprejemem zgolj kot delno potrjeno.

Prvo zastavljeno hipotezo, o tem, da je bila prilagoditev zveze Nato spremenjenemu geopolitičnem okolju po koncu hladne vojne uspešna, lahko v celoti potrdim.

Po koncu obdobja hladne vojne je nevarnost splošne vojne praktično izginila, pojavile so se nove oblike groženj, kot so medetnični konflikti, politična in gospodarska nestabilnost, širjenje jedrskega, biološkega in kemičnega orožja ter terorizem. Tako širitev nalog zveze na omenjena področja zahteva njeno prilagoditev ter krepitev Natovih zmogljivosti. Tako je bila Londonska deklaracija iz leta 1990 izhodišče za Natovo nenehno preoblikovanje. Deklaracija je zvezi omogočila prevzemanje novih nalog in oblikovanje zmogljivosti, potrebnih za njihovo uresničevanje. Praški vrh leta 2002 je zagotovil Natovo nadaljnjo zavezanost preoblikovanju, posebna pozornost pa je bila namenjena izboljšanju zmogljivosti (»Prague Capabilities Commitment – PCC«) in reformi poveljniške strukture. Vrh Nata v Istanbulu je prinesel nadaljnje preoblikovanje vojaških zmogljivosti ter njihovo prilagajanje novim varnostnim izzivom, sprejeta je bila tudi strategija večjega angažiranja Nata v Afganistanu.

Prilagoditev zavezništva po koncu hladne vojne obsega tudi širitev članstva. Države članice Nata so leta 1999 sprejele ANČ, ki predstavlja manifestacijo deklarirane politike odprtih vrat. Države morajo po povabilu v zvezo opraviti pristopne pogovore, uradno pa postanejo nove članice Nata po končanih ratifikacijskih procesih.

Pojav netradicionalnih groženj po koncu hladne vojne in odzivanje nanje, je od zveze Nato zahtevalo večjo fleksibilnost pri njenem strateškem načrtovanju. Tako je Nato sprejel dvojni pristop preoblikovanja za delovanje v novih razmerah. Na eni strani je skušal razviti sile za hitro posredovanje, na drugi strani pa si je zveza prizadevala vzpostaviti stabilnost in preglednost na kriznih območjih.

Preoblikovanje zavezništva pa še ni končano, saj gre za trajen proces, katerega cilj je še izboljšati obstoječe zmogljivosti zveze Nato.

Drugo zastavljeno hipotezo, o tem, da je širitev zavezništva po hladni vojni predvsem v interesu starejših članic, lahko ocenim kot nepotrjeno.

Pobuda za širitev zavezništva, izjemo predstavlja le Slovenija, je izhajala iz držav, ki so pripadale Varšavskemu paktu. Po razpadu pakta so se države nekdanje Vzhodne Evrope znašle v nekakšni varnostni praznini, brez zmogljivosti za lastno obrambo. Prvotno so se omenjene države usmerile na OVSE in EU. Ker pa OVSE ni imela na razpolago lastnih vojaških zmogljivosti, proces vstopanja v EU pa je težaven in dolgotrajen, je kot edina primerna institucija, ki je sposobna zagotoviti varnost državam srednje in vzhodne Evrope, preostala zveza Nato.

Razloge zveze Nato, da se je začela odzivati na pobude držav po članstvu, najdemo na političnem, gospodarskem in varnostnem področju.

Po Baranyju (2003, 15), so zagovorniki širitve, videli v njej zavarovanje pred možnimi ponovnimi imperialističnimi težnjami Ruske federacije v vzhodni Evropi in s tem večjo stanovitnost na območju med Berlinom in Moskvo. Glavno besedo pri širitvi, kot pri večini vprašanj v zavezništvu, so imele ZDA. Čeprav je pobuda za širitev Nata proti Vzhodu izvirala iz želja srednje in vzhodnoevropskih držav, je leta 1994 postala projekt Clintonove administracije. Starejše evropske članice Nata so ameriške odločitve različno sprejemale. Velika Britanija, Francija in nekaj manjših članic so bile zadržane glede širitve zavezništva. Nemčija je bila zainteresirana zgolj za sprejem Poljske. V francoski politiki je prišlo do preobrata glede širitve Nata s prihodom na oblast predsednika Chiraca. Naklonjenost k širitvi je zaslediti pri tistih evropskih državah, ki so geografsko »zadnje« v zavezništvu¹⁷.

Zadnjo hipotezo, po kateri naj bi bila zveza Nato kot organizacija primerna za boj proti terorizmu, lahko ocenim kot delno potrjeno.

Da bi se zavezništvo lahko čim učinkoviteje soočilo z varnostnimi izzivi 21. stoletja, je zveza Nato na vrhu v Pragi sprejela odločitve za izboljšanje zavezniških obrambnih zmogljivosti. Slednje je temeljilo na Praški zavezi za zmogljivosti, oblikovanju sil za posredovanje, ki bodo tehnološko najsodobnejše opremljene in zato tudi bolj učinkovite in opredelitvi nove vojaške poveljniške strukture.

¹⁷ Pod pojmom evropske države, ki so »zadnje« v zavezništvu, razumemo države, ki geografsko predstavljajo območje med državami članicami zveze Nato in nečlanicami, same pa so še v zvezi Nato. Kot primer navajam Nemčijo, ki po hladni vojni ni več želela imeti vloge zadnje demokratične države na evropski periferiji, hkrati pa se je zavedala tudi varnostne praznine v svoji bližini.

V boju proti terorizmu se zveza Nato opira na najnovejšo in najučinkovitejšo tehnologijo, ki jo razvijajo zaveznice. Tako so na vrhu v Carigradu voditelji Nata podprli Program dejavnosti za boj proti terorizmu, ki se osredotoča na razvoj sistemov za preprečevanje specifičnih oblik terorističnih napadov ter na oskrbovanje oboroženih sil z novimi, najnaprednejšimi tehnologijami za odkrivanje, oviranje in preganjanje teroristov. Program oboroženim silam držav članic Nata pomaga uporabljati boljše načine za preprečevanje delovanja terorističnih eksplozivnih naprav, ter za odkrivanje bomb in njihovih izdelovalcev. Pobuda predvideva tudi izboljšanje sposobnosti strokovnjakov za odstranjevanje eksplozivov in obvladovanje učinkov bombnega napada. Program dela za boj proti terorizmu vključuje tudi boljšo zaščito letal pred prenosnimi izstrelki, zavarovanje helikopterjev pred granatami na raketni pogon in pristanišč ter ladij pred hitrimi čolni, polnih eksploziva. Program predvideva tudi zbiranje obveščevalnih podatkov o teroristih, izvidovanje in opazovanje.

Navkljub vojaški pripravljenosti in izurjenosti zavezništva pa je še vedno velik razkorak med objektivnimi potrebami učinkovitega boja zoper terorizem in temeljnimi značilnostmi Nata. Glavne ovire so sestava članic Nata, ustroj in organizacijske značilnosti, miselnost ter omejena sredstva in zmogljivosti, ki jih Nato lahko uporablja v boju zoper mednarodni terorizem.

Prav tako se glomazni notranji ustroj Nata še ni preobrazil, še vedno ima preveč odborov in pododborov. Bolj smotno bi bilo okrepiti vlogo organov, ki bi se intenzivno ukvarjali z nevojaškimi grožnjami svetovni varnosti, vključno s terorizmom. Namesto strategije, ki se pretežno opira na uporabo vojaške sile, bi bilo smotno glavno vlogo v boju zoper terorizem nameniti civilnim strukturam, policijskim silam in polvojaškim formacijam. Tako moram hipotezi dodati, da je Nato kot organizacija primerna za boj proti terorizmu samo v vojaškem smislu. Za učinkovitejše delovanje proti terorizmu bi bila potrebna neka nova, posebna organizacija, ki bi služila samo temu namenu (Bebler v Malešič 2006, 41).

5 LITERATURA

1. Bebler, Anton. 2006a. EU, NATO in sodobni mednarodni terorizem. V *Varnost v postmoderni družbi*, ur. Marjan Malešič. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
2. --- 2006b. *Ob desetletnici Pariških in Dejtonskih sporazumov*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=241> (13. avgust 2009).
3. --- 2007. *Uvod v evropske integracije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
4. Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. --- 2002. Nova evropska varnostna arhitektura. V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič, 14-30. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Jelušič, Ljubica. 2005. Mirovne operacije: opredelitve, problemi, prihodnost. V *Mirovne operacije in vloga Slovenije*, ur. Ljubica Jelušič, 11-33. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. *Kaj je NATO?* Dostopno prek: <http://www.sms.si/nato/kaj-je-nato.htm> (20. julij 2009).
9. Kotnik – Dvojmoč, Igor. 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. NATO. 2001. *Nadaljnji razvoj EAPC*. Dostopno prek: http://www.nato.int/docu/other/svm/facts/dev-eapc_slo.htm (13. september 2009).
11. --- 2004. *Analiza: Širjenje vloge Nata v boju proti terorizmu*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/slovene/analysis.html> (13. avgust 2009).
12. --- 2009a. *International Security Assistance Force and Afgan National Army Strength & Laydown*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf> (2. julij 2009).
13. --- 2009b. *NATO's role in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/issues/kfor/index.html> (1. avgust 2009).
14. *Priročnik o zvezi Nato*. 2001. Bruselj: Office of Information and Press.
15. Tomovič, Brina. 2009. *Nato: Sprva komunizem, nato terorizem*. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/svet/nato-sprva-komunizem-nato-terorizem/98699> (13. avgust 2009).
16. *UNPROFOR*. Dostopno prek: http://www.polituss.org/polituss/index.php?Itemid=73&id=337&option=com_content&task=view (1. avgust 2009).
17. Vegič, Vinko. 2002. Nato po hladni vojni: o teoretičnih perspektivah. V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

18. Vlada Republike Slovenije. 2002. *Deklaracija s Praškega vrha*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/nato/vrhunsko-zasedanje-praga/vrh-praga/deklaracija> (13. avgust 2009).
19. --- 2003a. *Preoblikovanje Nata po koncu hladne vojne*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/javna-mnenja/uvodna-informacija/konec-hladne-vojne.html> (1. julij 2009)
20. --- 2003b. *NATO PO PRAGI nove članice, novi odnosi, nove zmogljivosti*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/publikacije/nato-po-pragi.pdf> (13. september 2009).
21. --- 2004a. *Akcijski načrt za članstvo v NATO*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/dokumenti/akcijski-nacrt/> (13. avgust 2009).
22. --- 2004b. *Evropska varnostna in obrambna strategija*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/publikacije/vzajemna-varnost/evropska-identiteta/> (1. avgust 2009).
23. Wikipedia. 2009. *KFOR*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/KFOR> (1. avgust 2009).